BIBLIOTECA PENTRU TOŢI

DESCRIEREA MOLDOVEI

DE

DIMITRIE CANTEMIR

Editura Librăriei LEON ALCALAY
Bucureşti, Calea Victoriei, 37

Preţul 30 bani

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI

DESCRIEREA MOLDOVEI

DE

DIMITRIE CANTEMIR

BUCUREŞTI

Editura Librăriei LEON ALCALAY
37, Calea Victoriei, 37
1909

PREFAȚA

Dimitrie Cantemir, în cronicul său, spune că „Descrierea Moldovei“ a alcătuit-o în urma repetatelor îndemnuri ale amicilor săi de la Academia de științe din Berlin. Din însăși vorbele autorului reiese că lucrarea aceasta a fost scrisă mai întâiu in limba latină, pe la 1716, iar peste doui ani, la 1718, a fost tradusă în limba română.

Dimitrie Cantemir moare la 1723. La 1732 fiu-său Antioh, fiind numit ambasador la Londra, luă cu sine manuscriptul latinesc: „Descriptio Moldaviae“. Mai târziu Antioh trece ca ambasador la Paris unde moare, la 1744. Averea rămasă în urma lui s'a vândut prin licitație publică.

Contele Flomzon, un ginere al lui Berhave, aflându-se atunci la Paris, cumpără manuscriptele bătrânului Cantemir și le duse iar în Rusia. Du-

pă moartea sa, contesa văduvă le dărui vărului ei Avram Raav Berhave, profesor la Academia de ştiinţe, de la care le moşteni doctorul Cruze. De la Cruze manuscriptul Descriptio Moldaviae *îl primi profesorul Müller, sfetnicul colegiului, care-l transmise lui Büsching. Acesta socoti de folos ca manuscrisul să fie tradus în limba germană şi însărcină cu această lucrare pe Ion Ludovig Redslov, „iscusitul profesor a corpului cadeţilor din Berlin". Traducerea, controlată cu de amănuntul de Büsching, se publică la 1769 în* Magazin für die neue Historie und Geographie. *La 1771 apare în Francfurt şi Lipsca o nouă ediţie germană mai corectă împreună cu portretul şi viaţa lui Dimitrie Cantemir.*

In anul 1806 mitropolitul Veniamin al Moldovei însărcină pe banul Vasile Vârnav să traducă Descrierea Moldovei *în limba română, după traducerea germană. Traducerea se face dar nu se poate tipări din pricina evenimentelor politice de atunci. Manuscrisul românesc rămâne în păstrarea mitropolitului Ungro-Vlahiei Kirio Kir Grigori, care îl trimise mitropolitului Veniamin la Iaşi. Acesta ordonă tipărirea manuscrisului la mănăstirea Neamţu, şi ast-fel* Descrierea Moldovei *apare pentru prima oară în româneşte la 1825 sub titlul:*

„Scrisoarea Moldovei de Dimitrie Cantemir, Domnul ei, care acum întâiu s'a tipărit în zilele

binecredinciosului şi de Chr. iubitorului domnului nostru Ioan Sandul Sturza Voevod. Cu blagoslovenia prea sfântului archiepiscop şi mitropolit Kyrio Kyr Veniamin al Moldovei. Pe vremea prea cuviosului stareţ al sfintelor monastiri Neamţului şi Secului Kyr Dometian. In sfânta monastire Neamţul la anul 1825 August în 19." In 4⁰, 344 pagini, cu litere cirilice bisericeşti.

La 1851 C. Negruzi scoase o a doua ediţiune, iar la 1868 T. Boldur Lăţescu publică o a treia ediţie a traducerei româneşti de la Neamţ (tipografia Berman, Iaşi).

In anul 1869 episcopul Melchisedec atrage atenţiunea Academiei Române că în biblioteca Academiei de teologie din Moscova se află manuscrisul latinesc al operei lui Dimitrie Cantemir sub titlul Descriptio Moldaviae. *Academia română împrumută pentru cât-va timp manuscrisul şi scoate o copie, pe care o tipăreşte în 1872. Tot atunci i se dă însărcinarea lui Papiu Ilarian să traducă în româneşte* Descrierea Moldovei, *după textul original latin. Ilarian începe lucrarea, dar nu o poate termina. Continuată de Iosif Hodoş, traducerea se publică la 1875.*

In ediţia de faţă se reproduc capitolele cele mai interesante din această scriere de o nepreţuită valoare pentru cunoaşterea trecutului neamului nostru. Reproducerea s'a făcut după traducerea

de la mânăstirea Neamțului, căci broşura adresându-se mai mult tineretului şcolar, am urmărit să-i dăm acestuia şi un model de limba romînească de la începutul secolului XIX. Traducerea Academiei, deşi direct din latineşte, e departe de a fi făcută într'o limbă atât de romînească şi de frumoasă ca aceasta.

I. N.

PARTEA ÎNTÂIA A GEOGRAFIEI

Pentru munţii şi metalurile Moldovei

Despre Apus unde să hotărăşte cu Ardealul şi ţara Muntenească, este Moldova mai peste tot împresurată cu munţi foarte înalţi; pentru aceea o şi numeau romanii: Dacia muntelui, iar cea-l-altă parte a ei despre Răsărit, are câmpi foarte aducători de roade.

Dealurile sînt crescute peste tot din fire cu pomi şi alţi copaci roditori, cari prin alte ţări trebue să fie sădiţi. Şi curg printre dânsele păraile cele mai limpezi, care pe aici şi pe acolo să varsă cu sunet desfătat din vârful munţilor, şi se asemănează părţile acestea cu cele mai frumoase livezi. Câmpii îşi dau semănăturile cu îndestulare, pe care în partea muntelui nu le lasă aerul cel rece să crească.

Muntele cel mai înalt este Ciahlăul, carele de s'ar fi fost pus în basmele celor bătrâni, ar fi fost asemenea de vestit ca şi Olimpul, Pindul sau Pelias, şi este în ţinutul Neamţului, nu departe de obârşia Tazlăului, şi în mijlocul lui este necontenit acoperit cu zăpadă, însă pe vârful lui nu este atâta cât ar socoti cineva, pentru ca să pară a fi mai înalt de cât norii cei de zăpadă. Din pis-

cul lui care se înalță în chipul unui turn, se sloboade în jos un părău foarte limpede și cu mare sunet surpându-se peste stânci oable, se varsă în Tazlău.

Munții noștri nu au lipsă nici de acele daruri care aduc munții, adică metaluri. Insă mai nainte nu au îngăduit săparea lor, atât îndestularea domnilor, cât și lipsa pentru băeși; iar pe vremile noastre, au împiedecat'o știuta lăcomie a turcilor, și frica, că de vor umbla săpând, vor pierde împreună cu țara încă și osteneala și rodul ei. Dar cum că munții nu sunt săraci de acest fel de comori, adeverează păraele care curg dintr'ânșii; pentru că acelea fiind înguste, și umplându-se de multe ori cu apă, de ploae, sau cu topirea omătului, se varsă din gârla lor și după ce scad iarăși, rămâne apoi pe locul acela unde au vărsat, niște nisip, în care se găsesc mulțime de grăunțe de cel mai curat aur, pe care le strâng țiganii, și curățindu-le, scot atâta aur dintr'ânsele în cât pot să aducă Domniei în tot anul în loc de bir, câte 1600 dramuri.

In ținutul Bacăului, nu departe de tîrgul Trotușului, sunt ocne foarte bogate de sare, care nu au trebuință de nici un meșteșug pentru curățit, căci săpând pământul de un cot sau doi de adânc, se găsește sare prea curată, care se privede ca cristalu sau porfira, și nu este amestecată cu pămînt nici cât de puțin. Și aceste ocne nici odinioară nu iau sfârșit, măcar de lucrează într'ânsele multe sute de oameni, pentru că în tot locul unde se tae drobii cei de sare, se lasă într'un loc și într'altul stâlpi de acest cristal de sare, ca să sprijinească pământul boltiturilor, și să aibă loc de a se lăți vinele acele noui; și așa apoi boltele acestea, atât

se umplu de sare până în douăzeci de ani, în cât nici se cunosc că doar au fost deşertate vre-o dată. Să găsesc între dânsele une-ori peşti împreună crescuţĭ, cari nu au osebire de peştii ceĭ fireşti ce se află prin pâraele de prin prejur.

Şi într'alte locuri se maĭ găsesc multe ocne de acestea, însă domnii au poprit să nu se destupe, pentru ca nu fiind prea multă sare să-i scază preţul, fiind-că acele ce se lucrează ajung îndestul pentru trebuinţă.

Incă şi dealuri întregi sunt în Moldova, care să văd a fi plini de sare, luându-se faţa pământului deasupra lor.

De la această sare nu numai Domnia, ci şi toată ţara are mare folos, căci osebit de locuitori, vin şi de la Bugeag, şi de la Crâm, încă şi dintr'altele ţări mai departe, şi o cară în toţi anii cu corăbiile.

Silitra o fac mai în tot locul, pentru că pământul Moldovei este negru şi silitricios.

Pe Tazlăul Sărat, nu departe de satul Moineşti, în ţinutul Bacăului, curge dintr'un izvor păcură cu apă amestecată, cu care se slujesc ţăranii pentru unsul carelor, şi zic, că de s'ar putea scurge bine de apă, ar fi cu mult maĭ bună pentru trebuinţa casei de cât dohotul.

Pentru câmpii şi pădurile Moldovei.

Câmpii Moldovei cari sunt lăudaţi pentru rodirea lor, atât de istoricii cei vechi, cât şi de cei noui, întrec cu mult bunătăţile munţilor pentru care am vorbit mai sus; căci aceia care sunt în mijlocul celor mai multe ţinuturi, ce sunt despărţite cu dealurile şi apele Moldovei, măcar de nu'i mai îngrijeşte nimeni, dar tot îşi dau rodirea lor la toţi. Semănăturile care nu se pot semăna la munte pentru răceală, cresc atât de frumos pe câmpii acei netezi, în cât, grâul în anii cei bine roditori, îşi dă sămânţa sa locuitorilor cu douăzeci şi patru de părţi mai mult, secara cu treizeci de părţi, orzul cu şaizeci de părţi; iar mălaiul, de nu va vedea cineva însuşi, cu greu va crede, căci acesta îşi dă sămânţa sa cu trei sute de părţi mai mult decât semănătura.

Pentru ovăz, nu este Moldova aşa roditoare ca pentru cele-lalte semănături şi nu este obişnuit până la atâta, pentru că caii se hrănesc cu orz în loc de ovăz. Mălaiul creşte atât de frumos, în ţara de jos, în cât este la putinţă, pentru aceia au şi ţăranii această zicere: Că mălaiul în ţara de jos şi merele în ţara de sus

nu au coaje. Pe acesta măcinându-l ei îl frământă şi îl fac pâine şi îl mănâncă, mai vârtos, cu unt, când este cald.

Livezi nu se găsesc pe câmpii aceştia, ci numai păduri întregi cu copaci aducători de roadă. Aceştia cresc din fire la munte, iar la câmp se hultuesc şi pentru aceia sunt şi mai cu gust, şi îndestularea rodurilor lor este aşa de mare, în cât Leşii când aveau în vremurile vechi să meargă cu oaste în Moldova, credeau că nu aveau trebuinţă de altă zahera, zicând că rodurile (adică poamele), cari sunt în ţară, le-ar fi de ajuns pentru toată oastea. Insă ei prin aşa mare obişnuire, ce au la aceasta, şi-au pricinuit, de multe ori, multe boale, prin care foarte tare au căzut, fără de armele vrăjmaşilor lor şi apoi s'au şi învăţat a se păzi mai tare de dînsele.

Viile cele de frunte, ce sunt o bucată bună de loc, între Cotnari şi Dunăre, întrec pe toate celelalte bunătăţi ale ţării: căci ele atâta sunt de bogate, încît numai un pogon, dă câte patru şi cinci sute de vedre de vin.

Şi vinul cel mai bun se face la Cotnar, un târg în ţinutul Hârlăului; iar afară din ţară nu este cunoscut, căci dacă îl scot din ţară şi îl duc pe apă şi pe uscat şi nu au vasele purtare bună de grije, apoi îşi pierde puterea sa. Iar ei fără de aceia îndrăznesc a'l socoti a fi cel mai bun de cât toate celelalte vinaţuri ale Europei, încă şi însuşi de cât cel de Tocaia, că ţinându-l cineva trei ani în pivniţă adâncă şi boltită, după cum este obiceiul la noi în ţară, apoi în al patrulea an dobândeşte acel fel de putere în cât arde ca rachiul şi cel mai mare beţiv abea este vrednic să bea trei pahare să nu se îmbete; insă nu aduce durere de cap şi floarea

lui este osebită de a altor vinaţuri, căci este verde, şi de ce se învecheşte de aceia se mai înverzeşte.

De acolo spre Miază-Noapte, nu mai sunt alte vii care să poată face vin bun, căci în partea muntelui Cotnar spre Miază-Noapte, încă nici un strugur măcar nu se coace, după cum de multe ori s'au ispitit; şi se vede că firea îndreptând celorlalte ţinuturi rodirea vinului, 'şi-a arătat puterile sale numai la acest loc. După vinul acesta se socoteşte a fi mai bun acela care se face la Huşi, în ţinutul Fălciului; al treilea cel dela Odobeşti, în ţinutul Putnei pe Milcov; al patrulea al Nicoreştilor, în ţinutul Tecuciului pe Siret; al cincilea cel dela Greceani, în ţinutul Tutovei, pe Berheciu; şi al şaselea, acel din viile dela Costeşti tot dintru acest ţinut; osebit de alte locuri cu vii mai proaste, pe cari le trec acum cu vederea.

Aceste podgorii nu slujesc numai pentru trebuinţa locuitorilor, ci încă preţul cel mic al vinului, trage la sine şi pe neguţătorii ruseşti, leşeşti, căzăceşti şi ardeleneşti, ba încă şi pe cei ungureşti; şi duc pe tot anul în ţările lor mulţime de vin, măcar şi de nu întrece cu bunătatea pe al lor. Basarabia mai înainte până când era a Moldovenilor, încă nu avea vii slabe, iar după ce au început a o stăpânì turcii, hulitorii de vii, au căzut şi acele, şi acum numai cât îşi ţin hristianii, cari locuesc în ţinutul Chiliei şi al Ismailului, vr'o câte-va vii, din care de abia scot atâta vin, cât le este pentru trebuinţa lor.

Cu codrii încă este Moldova foarte îmbogăţită, al căror lemn nu este numai pentru herestea şi pentru foc, ci şi copaci aducători de roadă îndestulă.

Lucrătorii de corăbii, caută mai vârtos şte-

jarii moldoveneşti, şi îi laudă a fi mai buni pentru corăbii, de cât tot celalt lemn, şi mai tare împotriva cariului; însă ei au înţeles la acest lemn, că dacă nu curăţă bine coaja lui cea albă ce este pe dedesupt, şi se întâmplă de rămâne cât de puţină, apoi în scurtă vreme pricinueşte tot lemnului borte de carii; iar curăţându-i bine peliţa aceasta, apoi pe acest lemn nici într'o sută de ani, nu-l vatămă nici vremile, nici văzduhul, şi nici apa.

Pentru fiarele cele sălbatece, şi dobitoacele cele domestice

Pentru fiarele care sunt în Moldova asemenea ca şi în celelalte ţări de prin prejur, nu este treaba noastră ca să facem o scrisoare aşa lungă, pentru că noi nu ne-am apucat ca să arătăm turmele cele ce umblă prin codri, adică: cerbi, căprioare, vulpi, râşi şi lupi, ci numai ca să povestim pentru dânsele ce am aflat cu osebire la aceste fiare din Moldova. Şi aşa îmi aduc aminte, că la noi sunt trei soiuri de oi, acele de munte, şi acele de Soroca, şi cele sălbatice; dar nu se ştie bine, cât sunt de mari turmele de oi ce se află la munte, pentru că toate părţile Moldovei despre Apus, care nu sunt aşa bune pentru semănături, slujesc pentru păşunea oilor, cu care se ţin mai vârtos locuitorii de pe acolo. Pentru aceia beilicciii duc la Ţarigrad pe tot anul oi de acestea, ce se numesc în limba turcească, Chivirdic, mai mult de 60 de mii, pentru cuhnea sultanului, pentru că carnea lor se preţuieşte de turci mai mult decât toată altă carne, atât pentru gustul ei cel bun, cât şi pentru uşurinţa mistuitului. In trei locuri se găseşte

deosebit bună păşune, în Câmpu-Lung rusesc, pe Putila, în Câmpu-Lung moldovenesc pe Moldova, şi pe muntele Vrancea, în ţinutul Putnei.

La câmp sunt oile cu mult mai mari, însă mai puţine decât la munte, şi dintre aceste sunt de a se socoti deosebit acele ce sunt în ţinutul Sorocei, căci toate au câte o coastă mai mult de cât celelalte, şi cât trăesc ele nu o pierd. Iar trecându-le întru alt ţinut, fată mieii la al treilea an numai cu acele coaste obicinuite, şi asemenea şi alte oi de pe aiurea, aducându-le întru acest ţinut, fată mieii cu câte o coastă mai mult decât ele.

De cât aceste sunt mai cu mult deosebite oile cele sălbatice, care cu greu se vor găsi şi pe la alte locuri; buza lor cea de asupra spânzură în jos de două degete mari, pentru aceia sunt nevoite ca să pască mergând îndărăt, şi grumazul lor este ţapăn fără de încheietură, pentru aceia nu pot să-şi întoarcă capul nici în dreapta nici în stânga şi picioarele lor sunt scurte, însă atâta de grabnice, încât nici câinii când le gonesc mai nu pot să le ajungă, şi adulmecarea lor este atâta de aspră, în cât de o milă nemţească departe adulmecă pe vânătorul, sau pe fiara care vine cu vântul asupra lor; iar când vin asupra lor împotriva vântului nu pot să-i adulmece până când le prind.

Oamenii locuitori de pe lângă munte, au boi mici, iar cei din partea câmpului, au cirezi mari de boi prea frumoşi pe care îi duc prin ţara leşească la Danţig pe tot anul mai mult de patru-zeci de mii, şi de acolo îi vând prin ţările de prin prejur. în loc de boi leşeşti; şi în Moldova se cumpără perechea de boi cu câte cinci şi iarna cu câte trei taleri nemţeşti, iar în Danţig îi vând şi cu câte 40, până la 50 de

taleri; şi boii cei mai graşi şi mai buni se găsesc pe Pârâul Sărat în ţinutul Fălciului, şi pe pârâul Başâul în ţinutul Cernăuţului, pentrucă acolo este câmpul foarte sărat, şi iarba foarte bună şi îngrăşătoare, şi atâta sunt de mulţi acolo, încât nu numai că sunt cu îndestulare pentru schivernisirea locuitorilor, ci încă îşi pot plăti cu dânşii şi birul şi dările cele grele, care le iau turcii de la dânşii.

Pe amândouă malurile Nistrului se ivesc câte odată bivoli, dar se vede că nu sunt de loc, ci sunt trecuţi din Podolia şi din ţara tătărească peste Nistru, când înghiaţă, din pricina vânturilor despre Miază-Noapte ce bat iarna în părţile acelea.

Pe munţii despre Apus se află altă fiară, care mai că aşi adeveri că este a Moldovei, şi se numeşte de locuitori zimbru; la mărime se aseamănează cu boul domestic, însă capul lui este mai mic, grumazul lungăreţ, pântecile vitioan, şi mai înalt la ciolane, coarnele subţiri crescute drept în sus, şi vârfurile lor cele foarte ascuţite sunt puţin întoarse în afară; o fiară sălbatică şi grabnică, şi asemenea ca şi căprioarele se poate urca pe stâncile cele oable, pentru aceia cu greu se poate prinde cu alt chip, fără numai cu puşca; şi aceasta este fiara al căreia cap l'au luat de stema ţărei Dragoş Voevod, Domnul cel întâi al Moldovei.

Râmătorii în ţinutul Orheiului la satul Tohatin, între apele Ichilul şi Răutul, nu sunt cu copitele despicate, ci întregi, şi mai ca şi la cai, şi râmătoarele care le aduc acolo din alte părţi, la al treilea an încă fată prăsilă asemenea cu copitele întregi, şi aceasta nu se întâmplă numai celor domestici, ci şi celor sălbatici, cari

se plodesc mulţime prin stufurile ce sunt pe lângă Nistru.

Caii moldoveneşti din partea muntelui sunt mici, şi la făptură asemenea celor ruseşti, însă foarte vârtoşi şi trainici la muncă, şi la copite aşa de tari încât nu au trebuinţă de a fi potcoviţi, măcar de au şi a merge ori la ce drumuri grele.

Iar în partea câmpului sunt caii mai mari şi mai frumoşi la făptură, potriviţi la ciolane, mai grabnici şi mai trainici, şi nu sunt iubiţi numai de leşi şi de unguri, ci şi de turci, cari au şi parimie (proverb): „Agem dilberi, bogdam barghiri meşhurdir" adică: un tânăr persesc, şi un cal moldovenesc, sunt mai slăviţi de cât toţi ceilalţi.

Imprejurul hotarelor Moldovei se mai găsesc încă şi herghelii mari de cai sălbatici, cari nu sunt cu nimica alt osebiţi de cei domestici, ci numai că sunt mai mici, şi copitele de o palmă de late, vârtoase şi rotunde. Pe aceştia îi cumpără tătarii de Bugeag, şi îi ţin pentru ospeţe, ori pentru slujba casei; căci despre toamnă, cînd este vre-o parte de acele adăpată cu ploi necontenite, prefăcându-se ca o mlaştină, atunci hotărăsc ei o zi locul unde să se adune, şi toţi cîmpii acei de prin împrejur, îi umplu de chiute şi de zbiarete; deci caii când aud chiutele care răsună din toate părţile de pe câmpi, fug împrăştiaţi într'o parte şi într'alta, şi nu găsesc nici un loc să fie fără de huet, şi apoi cu acest chip îi mână în mijlocul vre-unui şes de acele mlăştinoase, pe care îl numesc Ghioler, de unde ei, pentru copitele lor cele late nu pot să mai fugă, ci rămân acolo înglodaţi; şi aşa îi ucid apoi tătarii cu săgeţile şi cu suliţele, şi îi prind

pe o seamă și vii, și îi împărțesc între dânșii după plăcerea lor.

Pentru alte fiare de care sunt plini codrii noștri, nu voi a zice acum nimic, adică: pentru râși, pentru jderi și pentru vulpi, a căror blane foarte slujesc împotriva frigului.

Iar pentru albine voi zice măcar cât de puțin, căci ceea ce am înțeles pentru economia lor, nu este neplăcută, și nici nu este la toți cunoscută. Locuitorii au de la dânsele mare dobândă, pentru că toți câmpii în toate locurile sunt crescuți cu cele mai frumoase și mai desfătate flori, și pădurile încă le dau neîncetat materie pentru ceară și pentru miere; și ar avea și mai mare dobândă de la dânsele, când ar cuteza ca să ție pe toți roii care roesc ele în toți anii; însă în pravila țării este oprit ca ori și cine, să nu ție mai mulți stupi de cât sufere locul său, ca nu cumva mulțimea lor să zăhăiască pe megieși. Osebit de fagurii cei obicinuiți de miere și de ceară, mai fac albinele moldovenești încă și alt soi de ceară cam neagră și prea mirositoare, dar nu pun miere într'însa, ci o așază numai împotriva lucirii soarelui, pentru aceea prisacarii când prind câte un roi cu matca lui, apoi fac în vasul în care l pun o bortă și mai multe crestături; și ele mai înainte de a începe să lucreze altceva, astupă borțile și crestăturile cu ciară de aceasta neagră, pentru că în ele nu pot să lucreze, fără numai la întuneric, și apoi după aceia încep a lucra. Pe această ceară o scot prisacarii la vreme cu miere, și o vând mai scumpă, pentru că miroase mai ca și ambra, și stă împotriva razelor soarelui.

S'au înțeles că roii cari sunt aproape de alții, când se întâlnesc unul cu altul prin văzduh, încep războiul cumplit, și nu încetează, până

când partea cea biruită este nevoită a scăpa cu fuga ; şi de acolea înainte partea cea biruitoare nu'şi mai strânge miere de pe flori, ci merge în toate zilele la ştiubeiul celei biruite, şi îi ia mierea ei cea gătită, pentru că ea nu se poate apăra. Şi apoi văzând prisacariul că albinele lui lucrează cu sârguinţă şi spor nu facă nimic, atunci el pe toate albinele care le găseşte în ştubeiul acela le stropeşte cu cridă muiată în apă, şi a doua zi merge la megieşul său pe ale căruia albine are prepus şi-i arată petele lor cele albe, şi îl sileşte să'i împlinească paguba.

Se mai găseşte încă în Moldova, şi pe hotarul Pocuţiei, o pasăre ce se numeşte de locuitori ierunca, şi de leşi gluşca, adică surdă, şi este asemenea cocoşului de gotcă, însă mai mică, şi din fire nătângă şi surdă; şi dacă găseşte vre un vânător şi o sută într'un copac, pe toate le poate împuşca pe rând, şi celelalte privesc cum cade una după alta. Carnea lor este foarte gingaşă şi albă, şi întrece cu gustul ei cel bun pe potârniche, încă şi pe fasan.

PARTEA A DOUA ŞI POLITICEASCĂ

Pentru ocîrmuirea Stăpânirii Moldovei

Cela ce voeşte să facă o scrisoare *) politicească pentru Moldova, trebue, după cum gândesc, întâi să cerceteze chipul şi mijlocirea cu care se ocârmueşte; pentru că aflăm că încă şi oamenii cei mai învăţaţi au greşit în scrisoarea ei. Mărturiile cele luminate ale istoricilor celor vechi, nici de cum nu ne lasă să fim la îndoială, cum că toată Dacia când era încă a Romanilor, nu că s'a ocârmuit numai de stăpânitori romani ci încă şi după pravilele lor. Iar după căderea monarhiei, nemai trimiţând romanii într'ânsa, nici oşti, nici ocârmuitori, şi bejenarii romani (sau italieneşti), nemai putând suferi năvălirile barbarilor, pentru că n'aveau nici ostaşi, nici ocârmuitori, se vede că au fost nevoiţi ca să'şi pue lor şi stăpânitori dintre dânşii, după pilda megieşilor lor; însă, închipuirea stăpânirii aceia nu se înţelege luminat, pentru că istoria tuturor noroadelor de pe vremurile acelea este întunecată, şi numai aceasta este ştiut,

*] Descriere.

că locuitorii Moldoveni cari venise dela Italia şi după aceia 'şi-au căutat scăparea lor prin munţi pentru năvălirea Schiţilor şi a barbarilor, au avut însuşi Craii sau Domnii lor, dela care se trage Ioan cel românesc, care este aşa vestit de Nichita Honiat, şi tatăl lui Dragoş cel întâi carele a sfatuit pe strămoşii noştri să se întoarcă iarăşi înapoi în patria lor cea veche, primind şi dregătoria Domniei sale dela cel ce au venit în Moldova după dânsul.

Următorii săi au ocârmuit cu atât de mare socotinţă, stăpânirea care o dobândeau şi prin alegerea boerilor, în cât, măcar că pentru puterea şi mărirea ţării nu erau asemenea cu cei mai mulţi principi Hristieneşti, dar nici unii dintre aceştia nu aveau a le poruncì nimic.

Pompele împărăteştì cu care se slăvesc stăpânitorii cei mai mari, nu le lipsea lor nici una, şi în ţară nu aveau pe nimeni asupra lor, fără numai pe Dumnezeu şi Pravila şi nici la o stăpânire străină nu erau nici închinaţi nici supuşi. Războiul, pacea, viaţa, moartea şi averea tuturor supuşilor lor, era numai la însăşi voia lor; şi la toate acestea aveau să poruncească după plăcerea lor fără de a avea ei împotrivire dela cineva, măcar de urmà cu dreptate saŭ cu strâmbătate.

Incă şi împăratul grecesc, Ioan Paleologu, pe vremea Soborului dela Florenţa, a dăruit lui Alexandru cel bun Coroana Crăiască, împreună cu nume de Despot; şi a pricinuit acestui domn ridicarea vrăjmaşului asupra lui, pentru care fiind el nevoit să'şi isbândească împotriva vrăjmaşului aceluia, a poruncit de a apucat tot neamul arme în mâini, şi cu acest chip, nu că numai s'a păzit şi s'a apărat Moldova, numai ea singură, de către năpădirea megieşilor ei, ci încă şi

de către turburarea turcilor, lățindu-și încă și hotarele, mult mai înăuntru în țările vrăjmașilor ei, adică în vremea stăpânirii lui Ștefan IV, celui Mare 1) Insă curmarea stăpânirii lui, a fost o nenorocire pentru Moldova, întru care au stâmpit de a mai crește și a început când și când a scădea, până când a căzut, mai la urmă, în stările cele mai sărace în care o vedem acum 2) căci sub Bogdan, un fiu al lui Ștefan, deodată s'a stins raza cea de frunte a slavei Moldovei. Voia de a mai face război și a lega pace, au perdut'o jurând el Impăratului turcesc jurământul credinței, făgăduindu-i să plătească pe tot anul patru mii de galbeni semn de închinăciune. Iar o bucată de vreme tot au rămas o umbră a slavei ei cea veche, și se pare că republica ar fi mai mult sub paza turcilor de cât sub supunerea lor; poate pentru că turcii nu voiau să turbure cugetele cele ce încă nu le erau de tot plecate ale supușilor lor celor noui, și purtau frica că de'i vor purta ca pe niște robi, le vor fi la vedere vrășmași și răscolnici; iar apoi după ce s'au stâns neamul cel vechi

---

1) Pentru acest domn a mărturisit Dlugoș, un istoric leșesc, zicând: O! ce domn vrednic, de minune! în tocmai de mare ca și voevozii eroicești, de cari ne minunăm atâta! care pe vremea noastră a fost cel dintâi intre toți stăpânitorii lumei, de a lucrat biruinți așa slavite împotriva turcilor. El după judecata mea, a fost cel mai vrednic să i se fi încredințat domnia și stăpânirea peste tot pământul și mai vârtos dregătoria de Voevod și arhistratig, împotriva turcilor, cu sfatul cel de obște, cu învoiala și hotarârea Hristianilor.

La alt loc, anul 1774, foaia 531, numește el pe acest Ștefan luptător și domn treaz, mare și de frunte; și multe alte laude se găsesc pentru dânsul la acest scriitor

Acest Ștefan a domnit inainte și după an 1 1500.

2) Aceasta s'a întâmplat la anul 1560, sub Suleiman al II, Impăratul cel puternic al turcilor

al Drăgușenilor cu Ștefan al X, fiul lui Petru Voevod Rareș, apoi lăcomia de cinste a celor mai mari, care făceau gâlceavă pentru stăpânire, au dat prilej turcilor ca să mai mărească birul Moldovei, și să o mai prade încă și de slobozenia care mai avea până atunci.

Și mai după vreme, au ridicat de tot și puterea de a mai alege Domni, pe care încă o mai aveau boierii, trimețând în scaunul acesta pe alți domni străini cari li se părea lor, pe cari îi scoteau, și apoi iar îi puneau; amestecând așa una cu alta, în cât au căzut la urmă sub otomani puterile cele mai înalte care le aveau Domnii mai înainte.

Aici nu putem să nu zicem, că și o seamă din cei străini lacomi de cinste, nu au fost pricina la această stricăciune, care numai ca să aibă nume de Domn, nu socoteau întru nimica a făgădui turcilor ori ce, și a se lipsi de toate ale lor; și apoi neputând trăi numai din dările cele obicinuite, se aflau siliți ca să stârnească alte chipuri de sarcini, și să le arunce asupra țării. Și întru acest chip, Moldova, care își luase asupra-și numai un jug singur și nu prea greu, a fost silită pe urmă sa-l poarte îndoit atât dela turci cât și dela Domnii ei cei străini. Și ca să zic de toate pe scurt: Ințelepții împărați ai turcilor, și-au oprit pentru dânșii în vremile aceste buimăcite, toate acele ce au socotit că le sunt trebuincioase; iar aceia de unde nu aveau ei să nădăjduiască nici o dobândă, a lăsat-o Domnilor ca să mulțumească cât de puțin cugetele cele iubitoare de cinste ale acelora ce voiau să se facă Domni

Puterea de a începe răsboi și a face pace, a lega alianță, și a trimite soli cu trebuința republicei pe la stăpânirile de prin prejur, s-au o-

prit stăpânitorilor Moldovei; însă li s-au îngăduit toată volnicia, şi mai tot aceiaşi putere pe care o aveau ei şi mai înainte, a pune pravile, a pedepsi pe supuşii lor, a face boieri, sau şi a le lua boieria, a arunca biruri, încă şi a pune Arhierei, împreună şi altele de acestea.

Puterea lor nu este numai asupra boierimei, şi a locuitorilor Moldoveni; ci încă şi asupra turcilor neguţători, şi alţii, ori şi din ce stare ar fi, când se aflau în ţară; şi viaţa şi moartea lor este în mâinele Domnilor, şi judecând ei pe cineva spre moarte, spre bătae, spre surguniri, sau spre pierderea tuturor moşiilor, măcar şi cu strâmbătate şi tiranie, apoi aceia cărora le pasă (adică le este milă), pentru acel judecat, numai cât pot să se roage pentru dânsul cu gura, sau prin scrisoare, iar de a se împotrivì judecăţii domneşti, nimeni nu cutează.

Aşişderea şi când voieşte Domnia să sloboadă pe vre-unul carele este judecat la moarte de toată obştia, nici atunci nu poate nimeni să stea împotrivă, şi luându-l Domnia sub apărarea sa, nu-l pot omorî cu sila. Şi toate dregătoriile cele ostăşeşti şi politiceşti, care spânzură numai din singură voia sa, le dă celor iubiţi ai săi şi le ia de la aceia cari îi sunt urâţi, şi la împărţirea lor nu are să caute nici după un canon, şi voind să facă şi pe un ţăran Logofăt Mare, care este boieria cea mai mare a Moldovei, nimenea nu cutează să vorbească de faţă împotrivă; aşa şi când voieşte să lipsească dintr'una ca aceasta pe unul măcar şi din neamul cel mai de frunte, îndată acela trebue să se supue hotărârii Domneşti.

Asemenea putere are nu numai asupra celor mai de jos a Clirosului Bisericesc, ci încă şi asupra Mitropolitului, şi a celorlalţi Arhierei,

Arhimandriţi şi Egumeni, şi asupra tuturor celor ce sunt de tagma bisericească; şi când fac vre-un rău, sau dau vre-o sminteală unui mirean, sau cugetă ceva împotriva Domniei, sau a obştiei, atunci şi fără de învoiala Patriarhului de Ţarigrad, ne împiedecat poate să-i scoată din dregătoria lor, fără de a-i lipsi de darul hirotoniei. Şi cerând trebuinţa, poate încă şi cu moarte să-i pedepsească.

Partea bisericească îşi alege singură pe păstorii cei noui, însă numai atunci când îi cheamă Domnia la aceasta, la care se cere şi întărirea Domnească, adică: dă celui nou ales, un toiag păstoresc cu însuşi mâna sa, care putere au luat-o Papii cu meşteşug de la împăraţii Romaneşti, şi nici unul din principii Hristianeşti nu o are mai mult fără numai singur Impăratul Rusesc.

Acestea sunt puterile Domnilor Moldovei asupra supuşilor lor, cari nu li-s'au lăsat numai de la poarta otomanicească, ci încă li s'au întărit şi prin hrisoavele altor împăraţi mulţi; însă, asupra moşiilor locuitorilor, nu le-au lăsat nici o volnicie de acestea, căci, când voeşte Domnia ca să arunce pe ţară niscai sarcini grele, măcar că nu poate nimeni să i-le abată fără de primejdia vieţei, dar tot este silit de curtea turcească, ca să dea seama pentru asupririle lui; şi mai ales atunci are să aştepte şi mai mare pedeapsă, când îl pârăşte cineva la vizirul cel mare, pentru vărsarea de sânge nevinovat (măcar că nu-l pot pârî); şi când se jelueşte toată ţara, pentru sărcinile cele prea mari, apoi atunci de multe ori îl pedepseşte cu surgunire, sau cu răpirea tuturor moşiilor sale. Iar pedeapsa morţii şi-o pricinuesc Domnii, numai prin răscoală, şi prin apărarea de a nu plăti împăratului bi-

rul de peste an; însă nici această încuetoare nu este îndestul de tare de a nu se putea strica, căci dacă s'a făcut el prieten bun prin mită şi prin daruri cu vizirul cel mare, cu chihaia şi cu tefterdarul, şi cu alte obraze de aceste care au îndrăzneală către împăratul, apoi nu are să se teamă nici de pàra boierilor, nici încă şi de toată ţara; căci un advocat la curtea turcească le ia toate asupra sa, să l apere, când poate ca să arate cu iscusinţă îndepărtarea pricinei acelei despre partea lui.

Şi întru acest chip se apasă Moldova foarte greu cu tirania turcească; însă tot poate Domnia să săvârşească orice voeşte fără de frică, şi nimeni nu cutează să'i stea împotrivă fără de a aştepta pedeapsă; iar de a nu ţine în seamă poruncile celor-lalţi domni mai dinainte, sau să aducă iarăşi din nou înaintea Divanului pricinile cele hotărâte de dânşii, îl propeşte mai mult obiceiul ţărei, de cât vre-o pravilă undeva. Pentru aceea, măcar de au şi fost oarecari domni în Moldova, cari au tras iarăşi la cămara lor moşiile cele dăruite de domnii cei mai dinainte de dânşii, cu cuvânt că ar fi fost dăruite la oameni nevrednici; dar de către obşte nici o dată nu s'au ţinut în seamă, nici s'au întărit; şi oamenii acei asupriţi, totdeauna au dobândit dreptatea şi întoarcerea moşiilor la Domnul cel următor.

Pentru obiceiurile cele vechi şi cele nouă, la punerea Domnilor

După ce am arătat pentru acele care mai nainte vreme, cum şi în vremea de acum se socot a fi vrednice pentru stăpânirea Moldovei; gândesc că este vrednic de osteneală să spunem ceva şi pentru obiceiurile care se obicinuiau mai nainte în vremile vechi la punerea Domnilor.

In vremea celor şease Domni întâi, până a nu se ridica urmarea cea moştenitoare la Scaun a Stăpânitorilor Moldovei cu alegerea lui Ştefan I, care o aveau ei până atunci, nu au prea avut loc obiceiurile cele politiceşti, sau nici cum nu au început, căci moşteanul Domniei care se ştià încă până ce trăià tatăl sau fratele său, nu avea trebuinţă de nimica la suirea în Scaun, fără numaĭ ce-l vesteà la iveală. Iar apoi după aceia, de când s'au cerut sfatul boerilor la alegerea Domnilor, s'au obicinuit mai multe obiceiuri şi ceremonii la punerea lor; căci îndată după moartea lui Roman I, Domnul cel de al şeaselea după descălicarea în Moldova, pentru nevârsta fiului său Alexandru cel Bun, carele era prea slab de a putea goni înapoi pe vrăşmaşii

care năpădise în Moldova din toate părţile, pentru aceia au socotit boerii a fi mai bine, ca să-şi aleagă un Domn mai harnic şi oştean bun, de cât să puie la vâsla republicei pe un copil, şi pentru nepriceperea lui să li se întâmple cea mai mare primejdie.

Această putere care o aveau atunci toţi boerii, au lăsat-o mai la urmă, din pricina turburărilor care le pricinuea de multe ori mulţimea alegătorilor, numai celor şeapte boeri mari ai stării cei d'intâi, adică: Logăfătului celui mare, amândurora Vornicilor, Hatmanului, Postelnicului, Spătarului celui Mare, şi Paharnicului celui Mare.

Aceştia îndată după ce murea Domnul, obicinueau a se aduna în Divan, şi deschideau diata sau testamentul Domnului celui răposat; şi dacă nu erea nimenea însemnat întru dânsa să fie Domn, apoi ei cu sfatul lor îşi alegeau Domn, însă nu-l vesteau la iveală; iar dacă era însemnat vre unul din fii Domnului în diata tatălui său să fie Domn, apoi şi obrazele cele alegătoare trebuiau să rămână la acel cuvânt, ne mai fiind volnici să facă altă alegere. Şi isprăvindu-se aceasta, apoi ei purtau grijă pentru îngroparea mortului; şi trupul lui, dacă făcuse vr'o biserică până ce au trăit, îl puneau într'ânsa; iar dacă nu, apoi îl puneaŭ într'altă Biserică mare, şi după îngropare, toţi boerii şi curtizanii împreună cu slujitorii cei de Oaste, se întorceau de la Biserică înapoi la Curte, cu mare tăcere şi cu straie jalnice şi feţe mâhnite, şi boerii după aceia îndată intrau în Divanul cel mare, şi se aşezau tot întru aceleaşi scaune şi locuri, cari le aveau până ce trăia Domnul, iar cetele ostaşilor, atâta de multe cât putea să întindă rând în Curte, cu puştile şi steagurile întoarse, aş-

teptau punerea Domnului celui nou. La aceasta obicinuia acela carele era să fie Domn, dacă era vre unul din fiii celui reposat, de sta la scaunul tatălui său cu straie jalnice; iar dacă era ales dintre boeri, apoi rămânea nemişcat la locul său cel mai d'inainte; şi după ce erau toate aceste aşezate, apoi întâi curma Mitropolitul tăcerea, şi făcea cuvânt de laudă pentru Domnul cel mort, şi se jeluia pentru moartea lui în numele republicei. După aceea cetea Logofătul cel Mare la adunare cu glas, testamentul mortului; pentru că dacă se întâmpla, după cum se obicinuia de multe ori, să fie însemnat în diată următorul la Scaun fratele cel mai mic, înaintea celui mare, să ştie fieşte care, că nu s'au făcut cu voia celor alegători, ci s'au făcut cu voia mortului.

Tot acelaş logofăt mare întâi după cetire, se apropia de domnul acel nou, şi dacă era din neamul celui mort, apoi îi arăta întâi, că şi lui i-ar fi împreună tânguire pentru moartea tatălui sau a fratelui lui; şi apoi îi arăta că ar fi el hotărât şi ales de testamentul reposatului ca să fie domn, şi îl ruga în numele tuturor breslelor Moldovei, ca cât ar fi cu putinţă aşa de grabă să intre în stapânire, şi pe dânşii să voiască a-i stăpâni cu dreptate, ca pe supuşii şi slugile sale cele credincioase.

După aceia, trebuia domnul cel nou să stea cu capul gol, şi cu puţine cuvinte să răspundă, şi să se caiască pentru întâmplarea aceea, că a scăpat republica pe un domn aşa bun, şi să arate că el măcar că nu este destul de vrednic a purta sarcina ţării, însă trebue să se plece atât la porunca tatălui său, sau a fratelui său, cât şi la voia a toată republica; şi pentru aceia voeşte ca să ia dregătoria in viaţă, şi să

stăpânească pe supuşii săi cu toată dreptatea, dragostea şi mila.

După aceea îndată se scula toată adunarea, dinpreună cu Mitropolitul şi cu partea bisericească, şi îl petrecea cu mare alai până la biserica cea mare, şi la uşa bisericei îi eşea întru întâmpinare Mitropolitul purtând înainte două făclii, şi îl cădea, şi întindea Sf. Cruce, şi Evanghelia de o săruta, şi îşi arătă evlavia sa. După aceia întra în biserică şi îngenunchiă la Altarul drept uşa cea împărătească, şi îşi rezăma capul de Sf. Pristol, iar Mitropolitul îi punea omoforiul pe cap, şi îi citea cu glas rugăciunea care obicinueşte să se citească la încoronarea Impăraţilor pravoslavnici, şi apoi îl ungea pe frunte cu Sf. Mir. După săvârşirea acestor obiceiuri, se scula Domnul în picioare, şi săruta atât Sf. Pristol, cât şi Sf. Icoane cu evlavie, şi eşind de acolo în mijlocul bisericei, îi punea Mitropolitul pe cap o coroană de aur împodobită cu multe pietre scumpe, şi cântând cântăreţii: „Cade-se să te fericim“, îl lua Mitropolitul de subsioara dreaptă, şi Postelnicul cel mare de subsioara stângă, şi îl ridicau într'un scaun cu trei trepte ce este de-a dreapta în Biserică; şi la acea vreme se slobozeau toate tunurile câte erau, şi muzicanţii începeau a cânta.

După săvârşirea Leturghiei, îl îmbrăcau în pridvorul bisericei cu caftan domnesc, şi îndată toţi boerii după lepădarea straielor celor jalnice ce le aveau până atunci, îmbrăcau alte straie vesele şi strălucitoare, şi după aceste isprăvi, încăleca Domnul iarăşi pe armăsar, şi se întorcea la curte sub petrecerea atât a Mitropolitului cât şi a tot sfatul, şi la intrarea în sala cea mare se suia pe scaunul domnesc. La această ceremonie obişnuia Hatmanul de a

dreapta, şi Postelnicul cel mare de a stânga de-i duceau poalele caftanului. După dânsul urma Mitropolitul şi tot sfatul, şi fieşte care după rânduiala sa, se aşezau pe scaunele lor; şi apoi mergea întâi Mitropolitul la Domnul acel şezător pe scaun, şi îi săruta mâna; şi în scurtă vorbă, îl hiritisea poftindu-i noroc la Stăpânire, şi îl încredinţà că va fi rugător către Dumnezeu pentru dânsul, şi se ruga lui, ca să fie şi el apărat împreună cu tot clirosul bisericesc. Apoi se întoarcea către tot norodul, îl blagoslovea, şi-l sfătuia ca să fie cu credinţă către Domnul lor.

După Mitropolitul urmau Arhiereii, şi cea-l-altă parte bisericească a Moldovei, arătându-şi şi aceştia cinstea lor către domnul cel nou, apoi mergea şi Logofătul cel mare cu cei-l-alţi boieri, şi îi sărutau mâna.

După săvârşirea acestor ceremonii, se scula Domnul din scaunul său, şi cu capul gol, mulţumea la toţi pentru cugetele cele bune ce arătau către dânsul, şi făgăduia Patriei milă, dreptate şi apărare, şi după aceste cuvinte, îi lua spătariul cel mare coroana de pe cap, şi el după ce se duceau toţi boierii, întra în cabinetul său cel dinăuntru.

Tot acest fel de ceremonie, arătau jupânesele boerilor şi Doamnei lui Vodă, dacă avea, în sala Doamnei; iar încoronării nu era părtaşe duhovniceşte. Ea încă avea strană în biserică, însă oare-şi-ce mai jos de cât strana Domnului ei, şi în sala ei unde toate jupânesele boierilor aveau locuri ştiute după boieria bărbaţilor, purta şi ea coroană tot întru acelaşi chip ca şi a bărbatului ei, care se poate vedea pe la chipurile cele vechi.

Intru acest chip se urmà odinioară la punerea Domnilor în Moldova.

Iar după ce au căzut toate în neorânduială cu stăpànirea cea silnică a turcilor, luànd de la boieri şi volnicia de a-şi alege Domni, pentru aceia acum se păzeşte cu totul altă urmare la alegerea unui Domn Moldovenesc. Căci îndată făcându-se înştiinţare vizirului, că au murit Domnul Moldovei, sau când vizirul au hotărât ca să'l scoata pe dânsul, având ura asupra lui, sau făcànd el vre o greşeala, apoi el caută alt Domn nou dintre fiii domnilor, sau alţi boieri de Ţarigrad, şi la vreme de pace făgădueşte el Domnia numai la unii ca aceia cari îi dau lui bani mai mulţi; iar la vreme de războiu, numai pe acela îl face Domn carele este cunoscut a fi mai credincios şi mai viteaz, şi dacă se învoeşte el cu Domnul acel nou pentru daruri şi pentru alte tocmeli, şi ia de la dànsul scrisoare pentru plătirea banilor, apoi îşi arată cugetul său împăratului, cu o scrisoare ce se numeşte Tarhise, cu aceste cuvinte:

„Cutare Domn, stăpânitorul acesta de acum al Moldovei, asupreşte prea tare pe supuşii împăraţiei tale, încàt boierii ţării, ca sa scape de tirania lui, sunt siliţi să fuga prin alte ţari de prin prejur, şi unii se nevoiesc a venì şi aici, ca sà ceară întru ajutor mila Imparăţiei tale de către un Domn aşa straşnic." Iar daca nu poate să l învinovaţească cu aceasta, apoi fie adevarat, ori neadevărat, zice că se fereşte a nu plati birul, sau că ar fi leneş la împlinirea poruncilor, sau îi aruncă altă vină, pentru care este vrednic a se scoate din domnie. Şi mai a dauga zicànd: „şi fiindcă aceasta este cu totul împotriva împărăţiei tale, şi a folosului ţarii, pentru aceia dacă vă place şi împaraţiei tale,

eu am socotit a fi de folos, ca să se scoată mai sus pomenitul Domn, şi în locul lui să se pue (cutare), pe care eu il cunosc şi îl ştiu, că este om drept, credincios, bun, şi vrednic de mila aceasta".

Şi dacă îngădueşte împăratul la pricina aceasta, şi dacă nu stă împotriva vizirului nici Chîzlar Agasi, nici alt slujitor de curte, atunci obicinueşte împăratul a scrie aşa însuşi cu mâna sa: „Mudge bindge amiel oluna". Adică: să fie precum scrie mai sus. După ce primeşte vizirul îngăduirea aceasta a împăratului, apoi cheamă noaptea la curte pe Domnul cel nou, dacă este ca să se isprăvească lucrul pe taină, şi dacă poartă frică, că dacă va oblici Domnul acela ce este să se scoată, pentru nenorocirea lui, să nu fugă la vre-o stăpânire hristienească; iar dacă nu este de a se purta frică de unele ca acestea, apoi îl cheamă ziua la curte, şi Chihaia bei al vizirului celui mare îl primeşte cu toată cinstea şi-l duce în cabinetul său ce-l are în curtea vizirului, şi-l pofteşte să şază, şi heretisându-l din partea sa, îi arată pricina pentru care l-au chemat, care după obiceiul curţei aşa trebuie să se poftorească, măcar de şi este ştiută de cel ce este să se puie Domn, şi-i zice că: Măria sa vizirul pentru vrednicia tatălui său, sau a sa, şi pentru slujbele cele credincioase care au făcut porţii Otomaniceşti, au arătat împăratului, şi l-au îndemnat pentru acestea, de au poruncit ca să-l orânduiască Domn în Moldova, şi îl sfătueşte ca să se poarte cu vrednicie în dregătoria aceasta, şi prin slujbe credincioase să se arate ca un bărbat, şi să se păzească ca nu cumva prin lenevire, sau necredinţa lui să fie vizirul ruşinat înaintea împăratului. Şi după ce îi vorbeşte toate acestea, ese chihaia şi merge în ca

binetul vizirului şi-i spune cum că, chematul acela carele este să se puie Domn în Moldova, ar fi venit acolo şi aşteaptă poruncile măriei sale.

Atunci vizirul îndată, dacă nu are altă treabă, porunceşte lui capigilar-chihai-agasi, sau celui mai d'intâi de la perdea, ca să aducă înăuntru pe domnul acel nou, şi aducându-l, aşteaptă puţin în sala cea d'inainte, şi nu intră în divan sau în ortagasi, până când nu sunt tocmiţi în rând toţi slujitorii vizirului, şi oamenii lui cei dela cămară pe deamândouă părţile în sală fiestecare după starea sa; şi atunci merge în năuntru şi se închină vizirului carele şade între perini după obiceiul turcesc, şi chihaia stă de-a drepta lui, şi după ce se'nchină păşeşte puţin înapoi şi s'aşează de-a dreapta, iar vizirul ridicându-şi capul său, şi c'un aer grav îl hiritiseşte cu politică, şi îi zice: „Hoş geldi Bei",—adică bine „ai venit Prinţule—. Prea înălţatul, prea drep„tul şi prea milostivul Impăratul nostru, obli„cind cum că Domnul acela carele au stătut până „acum în Moldova, s'a arătat leneş la împlini„rea poruncilor sale, şi au asuprit pe supuşii „săi; pentru aceia au poruncit ca să fie scos „din dregătoria sa; şi eu l'am rugat ca să te „pue pe tine în locul aceluia, fiindcă eu te ştiu „că eşti om de treabă, cinstit şi credincios Porţei „otomaniceşti; şi întru tot prea puternicul îm„părat a ascultat rugămintea mea, şi s'au mi„lostivit asupra ta de ţi-au încredinţat Domnia „Moldovei. Deci, acum, datoria ta este ca să te „arăţi cunoscător prin credinţă către o milă „aşa mare împărătească ce ţi s'a făcut; şi pe „vrăjmaşi şi pe prietini, să-i aibi uniţi cu noi, „şi pe supuşii tăi să-i stăpâneşti cu blândeţe: „pe cei drepţi să'i aperi, şi pe făcătorii de rău „să nu'i treci cu vederea. Cu veniturile Dom-

„nici cele după pravilă și după obiceiu să fii „mulțumit, și pe supușii tăi cu nimica să nu'i „asuprești cu sila; iar birul și darurile care „ești îndatorit a le da Imparatului, să le tri„meți la curte la vremea știută. Și de vei urma „tu aceasta, apoi cât vei trai, vei gusta mila „împărătească: iar de vei face împotrivă, apoi „știut să'ți fie că sfârșitul tău într'alt chip nu va fi, decât ne-poruncit“.

Atunci Domnul, dacă știa limba turcească, raspundea însuși la cuvintele vizirului, iar dacă nu știa, apoi răspundea prin dragomanul cel mare al curții, și mulțumea pentru împărăteasca facere de bine care l'au întâmpinat pe dânsul nefiind el vrednic și făgăduia că va urma poruncilor trimese; și toată virtutea, încă și viața o va jertfi bucuros la slujba Impăratului, și se ruga ca să nu-și întoarcă împăratul mila sa de catre dânsul.

Iar Capigilar-Chihagasi aducea din porunca vizirului un caftan, și întâi îl da Domnului da îl săruta, și apoi îl îmbrăca pe dânsul peste cele-l-alte straie; și după ce l'au îmbrăcat, se apropia de vizir a doua oară și se închina la dânsul, și îi aducea înainte pe Capu-Chihagasi al lui ce îl avea cu sine, și se ruga vizirului ca sa-l primească și pe acela sub apărarea sa; și daca îl primea vizirul, apoi îi răspundea: „nehoș“ adică prea bine, și apoi îmbrăca și pe acel Capu-Chihagasi cu un caftan mai prost.

După săvârșirea acestor ceremonii, se'nchină Domnul de a treia oară vizirului, și iese din divan fără de a mai zice vre'un cuvânt, și merge în cabinetul lui chihaia, și îndată după aceia merge și chihaia după dânsul tot acolo, și-l hiritisește pentru dregătoria sa cea nouă, îi dă cafea și șerbet, și vorbește cu dânsul pentru ale Domniei, sau pentru alte lucruri.

Şi până când şade la vorbă, găteşte imirahorul sau comisul vizirului un cal, prea frumos împodobindu-l, şi baş-ciauş cu 24 de ciauşi şi cu 4 ceatiri de ai vizirului pedeştri, şi alţi agaleri sau slugi mari de ai vizirului din curte, şi agaleri sau slugi de casă, aşteapta eşirea Domnului. Şi îndată după ce ia chihaia înştiinţare cum ca toate aceste sunt gătite cu acel obişnuit chip al slavei, porunceşte de aduc în năuntru mirodenii şi afumă cu dânsele pe Domnul, care la turci este un semn, că trebue sa purceadă. După aceia Domnul eşind încalecă pe cal, şi ese afară din curtea vizirului mergându'i înainte 4 alai ciauşi cu aceasta rânduială, adică : înaintea lui merg atâţia ciauşi, câţi cere el, cu ciauş-l-ar-emini. După aceia urmează agalerii vizirului, şi iciagalerii, şi după aceştia urmează el înconjurat de patru ciatiri, cari merg doi înaintea calului, şi cei doi de amândouă părţile de-i ţin picioarele lui. In urmă mai aproape de dânsul, vine Capu-chihaia al său, şi după acela boierii din Moldova, dacă sunt de faţă, sau alţi greci boieri de Ţarigrad, care sunt rudenie sau prietini cu Domnul; şi aşa cu acest fel de alai iese din curtea Vizirului, pe poarta Bahce-Capu, ce se zicea mai nainte Hrisopele, şi iese din cetate afară, şi merge drept la Biserica cea mare a Patriarhului din Ţarigrad; şi vazându-l ori şi cine trecând, fie turc, sau hristian, trebue să se scoale în picioare, măcar şi de la lucru, să'şi puie mâinile pe piept cruciş una peste alta, şi sa'şi plece capul în jos. Incă şi când trece pe la Poartă, trebuie pe toate străjile ienicerilor să le aşeze în rând căpitanii lor, şi să-l heritisească pe dânsul când trece, asemenea ca şi pe vizirul, adica îşi pleaca capetele lor, şi mânele drept le pune pe piept, şi slobod în jos

poalele cele d'inainte ale straiului. Şi aceasta mai de pe urmă este la dânşii un semn de cinstea cea mai mare, prin care dau a înţelege, că ei întru atât îl cinstesc pe dânsul, în cât stau înaintea lui cu picioarele acoperite, şi nu într'alt chip, fără numai din porunca lui se vor mişca de pe la locurile lor; şi cu această petrecere ajungând ei la biserica Patriarhiei, rămân turcii stând în uliţă, iar el intră în ograda bisericei, şi descalică la scară, adică o piatră care este pusă mai vârtos pentru acest lucru, şi ceauşii strigă cuvintele aceste obişnuite:

„Hac teala Padişahumuze Bebei efendimuze ciok iaşaclar oimurler virsun devlet ile cioc iaşa". Adică, dreptul şi prea înaltul Dumnezeu să dea Impăratului nostru şi Voivodului Domnului nostru, viaţă îndelungată şi să trăiască mulţi ani fericiţi.

La poarta cea din afară despre uliţă, îi vin întru întâmpinare preoţii cei de mir ai Patriarhiei şi la scara cea de mai sus pomenită, Mitropoliţii [1]) şi Arhiereii şi alţi bărbaţi bisericeşti, cari pot să fie de faţă la vremea aceia; iar mai la urmă, întâmpină Patriarhul, la intrarea bisericei, pe Domnul viitor, şi-l blagosloveşte cu semnul Sfintei Cruci, şi merge în biserică cântând cântăreţii Patriarhului: Τὸ Ἄξιο νέοιν, şi în mijlocul bisericii, se însemnează spre altar cu semnul Crucii, şi sărutând icoanele sfinţilor, se sue în strana aceia care este făcută pentru Domnul Moldovei, şi păşind în treapta cea mai de jos a strănei, citeşte întâiul diacon ectenia, întru care îl pomeneşte pe dânsul, şi după ectenie intră Patriarhul în altar îmbrăcat

1) Poate arhimandriţi şi din nenimerirea tâlmăcirii s'au pus mitropoliţi.

cu sfințitele veșminte, împreună cu patru Mitropoliți sau mai mulți, și Domnul încă merge în altar după Patriarh, și plecându-și genunchele sale, își reazemă capul de Sf. Pristol, și Patriarhul puindu-i omoforul pe cap, îi citește rugăciunea care se obișnuia a se citi odinioară la încoronarea împăraților, și ungându-l cu Sf. Mir, se scoală pe picioare și merge înapoi la strana sa, cântându-i cântăreții Polihronul, și apoi se sue și Patriarhul în strana sa și poruncește ca să fie tăcere și face Domnului aceluia cuvânt de laudă în scurt, și-l sfătuește să fie cu frica lui Dumnezeu și apărător Bisericei. După cuvânt urmează Polihronul pentru Patriarh, și atunci vine Domnul și Patriarhul în mijlocul Bisericei, iar Patriarhul îl întărește pe dânsul cu împărtășirea blagosloveniei și el sărută mâna Patriarhului; și la eșirea din Biserică, îl petrece Patriarhul până la scara cea pomenită și sărutându-se unul pe altul, încalecă el pe cal și dinaintea ogrăzei Bisericei îl primesc turcii, petrecătorii săi, și de acolo se întoarce înapoi la palatul său, tot cu aceeaș orânduială cu care a fost venit, strigându-i ceaușii de multe ori; și dacă ajunge acolo, poftește la sine numai pe căpitanii petrecătorilor, și le dă dulceți și cafea, și le împărțește bacșișul cel obișnuit. După aceea heretisindu-l ei împreună cu oamenii lor, se întorc înapoi la curtea vizirului.

A doua zi vine Patriarhul cu Mitropoliții, și după aceea toată boerimea care se află la Țarigrad, și heritisesc pe Domnul cel nou; și obișnuesc încă și solii Impăraților și ai republicelor Hristiane de îl heretisesc însuși ei, sau prin dragomanii lor, mai ales dacă au mai dinainte cunoștință cu dânsul.

In celelalte zile se zăbovește el cu plătirea banilor cu care este dator pentru luarea Dom-

niei, şi cu bacşişurile cari le-au pus otomanii cu nume de pişurişi, adică dar de buna voe; însă vederat, îl asupresc cu dânsele după nesăţioasa lor lăcomie.

Şi după ce plăteşte acei bani pe jumătate, apoi îi trimet semnele Domniei, două tuiuri şi un steag, care se cheamă în limba lor sângeac, mai cu multă pompă de cât la punerea unui vizir de aceia cari se cinstesc câte cu trei tuiuri, pentru că acestora li se dă fără de nici o slava, de la Miralem-aga care le are sub stăpânirea sa; iar unui Domn de Moldova sau de ţara Muntenească, le trimete cu mare alai prin toată cetatea, până la curtea sa; căci la vremea cea hotărâtă, ciauşii şi slugile vizirului cari au fost petrecut pe Domn la Biserică, se adună foarte de dimineaţă în ziua aceea la Miralem aga, adică la acela ce păzeşte steagurile împărăteşti, căruia nu i este mică boeria la curtea împărătească; şi înţelegând Domnul că s'au adunat toţi aceia acolo, apoi trimete şi el Capu-chihaialele sale şi pe boerii cari sunt de faţă, îmbracaţi foarte, şi mai ales cu cai împodobiţi frumos, şi merg până la Babihumaiul sau Poarta cea mare care este din afară la Curtea Impărătească, şi după ce sosesc acolo, îi primeşte Miralem aga cu mare cinste; şi îndată se aduce acolo tubulhanaoa, sau muzica împărătească, care este orânduită pentru Domn, şi începând tubulhanaoa aceasta a cânta tot felul de muzică care se obişnueşte la turci, atunci tot alaiul ese cu orândueala sa din Curtea Impărătească, şi începutul îl face ceauşii tot doi cu doi; după aceştia urmează agalerii vizirului, tot cu aceleaşi strae cu care să îmbracă şi când merg în divanul Sultanului. După aceasta vine Capuchihaia al Domnului cu boerii Moldovei şi mai pe urmă Miralem-aga cu un steag şi două tuiuri

şi cu tubulhanaoa inapoia lui; şi cu această rânduială merg prin toată cetatea şi toate străjile, fie unde ar fi, încă şi acele din curtea vizirului, trebue să se tocmească în rând la uliţă şi să-şi sloboadă în jos poalele straelor lor să-şi pue mâinele cruciş pe piept şi într'acest chip să cinstească semnele împărăteşti.

Şi aşa sosind la Curtea Domnească, esė Domnul cu curtezanii d'inaintea palatului său, întru îpţâmpinarea acelui purtător de steag, şi Miralem-aga îi dă lui sângeacul şi tuiurile cu capul plecat, împreună cu aceasta heritismos: „Ala teala mubarec eileie", adică: Dumnezeu să-ţi dea noroc la aceasta: iar el ia sângeacul în mână şi îl sărută cu cinste, şi îl dă sângectarului sau stegarului său, să poarte grije pentru dânsul, şi apoi pofteşte la sineşi pe Miralem-aga în sala cea mare sau divan, şi dându-i dulceţi, cafea şi altele, după obiceiul turcesc, îl îmbracă cu o blană de samur şi-i dă bacşişul cel obişnuit. Atuncea Miralem-aga cu slugile curţii se întoarce înapoi la palatul împărătesc, iar tubulhanaua rămâne la Domn şi cântă pe toată ziua neubet sau semn de straje câte trei ceasuri înainte de apunerea soarelui, care vreme se zice la turci: ichindi. Insă cinstea aceasta o au numai Domnii de Moldova şi de ţara Muntenească, iar paşii nici unul în vremea care se află în Ţarigrad, nu poate să aibă această muzică ostăşească.

Şi aşa săvârşind el toate trebile care avea să le hotarască cu curtea, şi plătind toţi banii cu care este dator, atunci arată vizirului prin chihaia, cum că nimica nu-l împedică de la intrarea în stăpânirea Domniei ; şi se roagă ca să iasă înaintea Impăratului, şi ca să aibă voie de purces. Şi dupa ce se hotărăşte ziua aceia, care alta nu obicinueşte să fie de cât numai

Duminica, sau Marţea, căci întru aceste zile se face divan înaintea Sultanului, după aşezământul lui Suleiman, apoi în ziua aceia foarte de dimineaţă se adună la divan, vizirul cel mare, mufti şi cadileschierii, cei-l-alţi viziri, ienicer-agasi, silahdaragasi, şi alţii care după dregătoria lor au intrare slobodă, şi judecă pricinele jăluitorilor, la care ascultă şi Împăratul în dosul unor parcane, sau cafas aurit; şi judecata aceasta ţine patru ceasuri, până când nu mai este nimeni să mai jăluiască; şi după isprăvirea divanului se porunceşte Domnului ca să stea drept în rând cu boerii săi de la uşa divanului celui dinafară în Cube, şi până la uşa cu care se închide Cubeaoa cea din lăuntru, ş'apoi sculându-se vizirul cel mare de la locul său, merge la Împăratul cu cei-lalţi viziri şi cu cadileschiarii, şi când trec îşi pleacă domnul capul său către vizirul cel mare, şi la ceilalţi viziri, şi intrând ei la împărat, îl înştiinţează vizirul cel mare pentru pricinile ce s'au judecat în divan, sau pentru alte trebi ale obştei; şi după aceia îi spune, că sluga sa Domnul Moldovei se roagă ca să aibă voie a merge în Domnia lui; şi dacă îi dă Sultanul voie de purces, apoi îi spune capugilar-chihaia ceia ce au hotărât Sultanul, şi muhţur-agasi porunceşte ca să-i puie pe cap o Cucă lucrată foarte cu meşteşug de pene de struţ; însă cuca aceasta este mai vârtos o podoabă a ienicerilor; iar pentru că şi domnii se socotesc între cetele ienicerilor, pentru aceia li se dă şi lor această podoabă, care nu poate nimeni altul să le-o puie pe cap, fără numai muhţur-aga, pe carele atâta îl socotesc, ca când ar avea sub sineşi pe toate cetele ienicerilor, numai pentru că este peste straja cea din curtea vizirului.

Şi în acest chip fiind el împodobit, îl îmbracă şi Tefterdar-başa cu un caftan, dând şi

boerilor lui 27 caftane mai proaste, şi apoi îl duc înăuntru doi capugi-başi ţiindu-l vârtos de subsuori, împreună şi pe alţi patru boeri mai de frunte ce sunt cu dânsul, şi viind la uşa divanului, îl silesc aceia ce-l duc ca să-şi plece capul până la pământ; şi după aceea încă de două ori păşind câte trei paşi, şi apoi rămâne stând drept în mijlocul divanului, fiind că nu este prea mare. Iar Impăratul din scaunul său arată vizirului care stă de-a dreapta sa cu mâinele puse cruciş una peste alta, şi-i zice ca să spue Domnului ceea ce are de spus. Iar vizirul plecându-se până la pământ înaintea Sultanului, vorbeşte către Domn aceste cuvinte:

„Fiind-că credinţa şi bună-cuviinţa ta s'au „făcut cunoscute măriei sale Impăratului nostru, „carele este scăparea a toată lumea; pentru a„ceea el s'a milostivit asupra ta şi ţi-a dat „Domnia Moldovei. Deci, tu, şi de acum înainte „să fii credincios, slujind cu dreptate, şi să fii „ascultător poruncilor lui celor sfinte, cărora „toată lumea se supune, şi să rămâi cu această „evlavie către dânsul; iar pe supuşii lui să-i aperi „şi să-i stăpâneşti cu blândeţe şi cu sârguinţă, „să aibi purtare de grije a priveghia la toate „iznoavele vrăjmaşilor, trimeţând în toată vre„mea înştiinţări încredinţate pentru unele „ca acele, având purtare de grije pentru a„cestea din toată virtutea ta; şi apoi prea bine „ştii ce ai să aştepţi. Iar lenevindu-te la aceste, „apoi nu te vei putea îndrepta cu dezvinovăţiri„le cele deşarte".

Atunci Domnul dacă ştie limba turcească răspunde în scurt aşa: „Eu pe capul meu mă „făgăduesc că voesc a jerti toată virtutea mea „la slujbele prea cinstitului şi prea milostivului „Impăratului meu, numai de nu-şi va întoarce

„faţa sa cea milostivă de către mine, sluga sa cea nevrednică".

Şi după ce zice aceste cuvinte, îl scot capigii-başii iarăşi afară din divan tot cu aceeaşi ceremonie cu care au şi intrat, însă cu dosul înainte, pentru că nu este slobod să arate dosul către Sultan.

Şi în vremea aceea găteşte un cal arăpesc, Buiuc-imirahor sau comisul cel mare al Impăratului, împodobindu-l cu raft de aur bătut cu pietre scumpe şi cu arşă cusută cu aur şi cu argint, şi de-a stânga cu o spadă şi de-a dreapta buzduganul, iar doi indiccii sau slugi de la grajdiul împărătesc, ţin calul în poarta curţii, şi pe lângă dânsul stau doi achiulahlii cu comanace albe pe capete, şi doi alergători cu strae de fir, cu comanace de argint şi poleite cu aur, ce sunt făcute în chip de pahar.

Şi aşa eşind Domnul, încalecă pe cal şi aşteapta venirea vizirului celui mare, şi porunceşte boerilor săi ca să stea în rând de-a stânga lui, şi apoi se închină la vizirul cel mare şi la ceilalţi viziri, cu plecarea capului şi cu mâinele la piept, mulţumindu-i şi ei cu plecarea capului. Şi apoi ducându-se aceştia înapoi pe la palaturile lor, ese şi el din curte şi merge drept la biserica cea mare, tot cu tovărăşia aceea cu care au şi venit şi cu muzica de oaste sub petrecerea paicilor şi a chiulahliilor împărăteşti, şi se primeşte de către Patriarhul şi de către ceilalţi bărbaţi bisericeşti, tot cu aceeaşi pompă şi ceremonie precum am scris mai sus; iar cuca o ia de pe cap la intrarea în biserică şi şi nu o pune până când nu ese; si eşind din biserică, merge drept la palatul său şi acolo îl duc în divan agalerii aceia cari l-au petrecut; şi luându şi bacşişurile lor, se întorc înapoi la curte, iar paicii şi chiulahlii rămân la dansul

și îl petrec până în Iași, care este Scaunul și orașul cel de căpetenie al Moldovei.

A doua zi îi trimete Reiz Efendi sau logofătul, cel mare al Impăratului, hrisovul Domniei, scris foarte cu meşteşug cu slove de aur, şi îi trimete răspuns ca să purceadă la Scaun, asa de în grabă cât îi va fi prin putință pentru ca nici un Domn după ce merge înaintea Impăratului, nu poate să rămâe la Țarigrad mai mult de o săptamână.

La purcedarea lui îi dă împăratul un Schi miagasi, care după cuprinderea cuvîntului, se înțelege acela care sue pe Domn în Scaun. Și dregătoria aceasta se dă numai la slugile cele mai din lăuntru, adică lui capigilar-chihagasi, perdegiului sau portariului celui mare, imirahorului celui mare sau celui de al doilea, adică comis împărătesc, și nu prea rar și silahdariului, și Cohodariului cari sunt întâi între slugile cele mai din lăuntru ale curții. Insă acești doi nici odinioară nu obicinuesc a petrece însuși pe Domn, pentru trebuințele lor cele mari ce le au la curte, ci trimet pe alții în locul lor.

I se mai trimete lui şi un capigi-bașa, cu patru capigii mai mici, și patru ciauşi, doi achiulahlii, doi ciatiri, și doi paici împărăteşti, și o ceată de muzicanți de care are şi vizirul.

Și după ce se săvârșesc aceste toate, apoi cu o zi înainte de purcedarea sa din Țarigrad, se roagă vizirului ca să-i dea voie să mearga să-și ia ziua bună de la dânsul; şi dobândind voie, merge la curtea vizirului cu capu-chihaia al lui și cu boerii; și sosind el acolo, îl duce ch haia în cabinetul vizirului, și vizirul îl sfătuește iarăși ca să fie cu credință, şi îi aduce aminte pentru cele ce l-au învățat mai înainte, și alte pentru care cere trebuința ca să i arate. Iar el îi răspunde după cum cere trebuința și îi reco

mandă pe capu chihaialele sale, şi pe sineşi în suşi; şi sfârşind vorba se închină la el, şi a tunci îl slobozeşte vizirul de la sine cu aceste cuvinte: te voi vedea, urmează bărbăteşte „şi vitejeşte, şi Dumnezeu să-ţi dea noroc şi să- „nătate şi să ţi fie la toate întru ajutor".

După aceea porunceşte de-i îmbracă cu'n caftan care se chiamă iţun-caftan, sau caftan de purcedere, şi săvîrşindu-se şi aceasta, merge de aici la chihaia şi îşi ia ziua bună de la dânsul, şi la urmă încalecă pe cal, şi merge înapoi la palatul său, sau pe la cei-lalţi viziri, ca să se închine şi acelora. Însă aceasta se obicinueşte a fi de mai multe ori noaptea de cât ziua, pentru ca să nu pricinuească vizirului vre un prepus, că'şi caută lui alte răgele, sau că le şi are.

A doua zi ese din cetate foarte încet, şi merge cu mare pompă şi tovărăşie sub strigarea ceauşilor, care să obicinueşte totdeauna la încălecare şi la descălicare, precum am zis mai sus; şi înainte merg călăraşii de Moldova, dacă sunt atuncea de faţă, şi steagul îl duc înainte; după aceştia urmează o muzică Hristiană cu pauce şi cu trâmbiţe; după aceştia un steag alb, care este semn de pace şi de supunere, între cele două tuiuri care i se dau lui dela Poartă; după acestea urmează capu-chihaielele Domnului şi alţi boeri de Ţarigrad, pe cari îi împresoară două rânduri de ciauşi pe de amândouă părţile; după aceştia vin pohodnicii Domneşti, de care nu poate să aibă mai mulţi de şeapte, ca şi alţi viziri, şi sunt împodobiţi cu arşale de mare preţ, şi pe de amândouă părţile sunt împresuraţi de şease satiri Domneşti, şi după dânşii doi satiri Împărăteşti, după cari urmează şi Domnul îmbrăcat cu turban Domnesc.

Capul calului său îl acoper doi paiçi împărăteşti şi scările le ţin doi iedeclii. Puţin mai

înapoia lui, de-a stânga, care este partea cea mai cinstită la turci, merge schimni-agasi, şi de-a dreapta sângeac-agasî, sau acel ce poartă grije pentru steaguri; iar dinapoia lui sunt slugile sale de la cămară; şi după dânşii vechilii lui sângeac-agasî, cu trei steaguri roşii, şi steagul cel din mijloc are în vârful lui luna jumătate, iar celelalte două, numai câte un bumb poleit, După aceasta, vine o ceată de mehteri sau muzicanţi turceşti, cari cu pauce mari şi cu trâmbiţe fac muzică răsunătoare. Iar mai pe urmă sunt slugile lui schimne-agasi şi ale lui sângiac-agasi, şi alţi mai proşti cari trebue să meargă d'impreună.

Şi cu această orânduială merge alaiul încet până la conacul cel d'intâi, care nu este departe de zidurile cetăţei cele mari. Iar apoi la drum de acolo înainte, nu se pot păzi aşa bine toate ceremoniile acestea, fără numai când intră în vre-un târg sau oraş; atunci iarăşi se bate meterheneaoa şi se face strigarea cea obişnuită a ceauşilor şi altele; şi la drum totdeauna trebue să meargă înainte până la al doilea conac, doi ceauşi şi o slugă domnească, ca să orânduească sălaş şi să facă gătire pentru bucate, cari toate se fac după voia şi după cererea Domnului; căci întru acea vreme, din porunca Impăratului, trebue toţi să asculte de dânsul, ca când ar fi însuşi vizirul cel mare, şi dacă se arată vre-un turc cu necuviinţă sau nu voeşte să asculte de porunca lui, atunci Domnul poate, prin beşlegaşul său, să-l pedepsească după voia lui; sau dacă voeşte să fie mai lin cu dânsul, apoi îl dă pe mâna stăpânului său ca să-l pedepsească.

Şi în acest chip, ajungând el la Galaţi, oraşul Moldovei cel dintâi despre Ţarigrad, îl întâmpină acolo toţi boerii de ţara-de-jos şi unii încă şi din ţara de sus, cari sunt mai pe

aproape, şi îl petrec până în Iaşi; şi pe drum încă fiind, el cercetează pentru supuşii săi, le ascultă jalbele şi le hotărăşte pricinile.

O milă de loc din Iaşi afară îi ese întru întâmpinare Caimacamii, cari sunt puşi de dânsul încă de la Ţarigrad, prin scrisoare, împreună cu ceilalţi boeri, ostaşi şi târgoveţi, pe cari îi lasă de îi sărută mâna sau poala, călare fiind el, şi intra în oraş tot cu asemenea pompă şi ceremonie, precum au eşit din Ţarigrad şi descalică la Biserica cea mare a Sf. Nicolae, şi în ograda Bisericei îi es întru întâmpinare Mitropolitul şi ceilalţi bărbaţi duhovniceşti, cu smerenie, şi îl duc în Biserică, păzind tot aceleaşi obiceiuri bisericeşti precum am arătat mai sus; şi după săvârşirea slujbei celei Dumnezeeşti, eşind din Biserică, se primeşte iarăşi de către tovărăşia sa cea turcească, ce au fost rămasă stând la uliţă, făcându-i obişnuita strigare şi muzice, şi cu petrecerea aceea merge la Curtea Domnească.

Şi sosind acolo, îndată îl ia Schimne-Agasi, şi'l duce în Divanul cel mare, şi rămâne stând lângă Scaunul Domnesc, ce este aşezat acolo şi este cu trei trepte. Şi după ce se aşează toţi boierii pe la locurile lor, se lasă în Divan şi ceilalţi dregători de oaste, şi neguţătorii cei mai bogaţi din Iaşi, şi apoi se porunceşte sa fie tăcere, şi Schimne Agasi scoate porunca împărătească care se zice Hiuchime-Firman, şi o dă să o citească secretarul, adică Divan-Efendisi, un turc pe care îl ţine Domnul cu bună leafă în slujba sa.

Şi apoi după ce se citeşte aceasta de către Divan Efendisi, talmăcind tălmaciul fieşte-care stih unul după altul, răspund toţi boierii cu un cuvânt toţi o-dată: să fie voia Impăratului.

Atunci Schimne-Agasi îmbracă pe Domn cu un

caftan ce îl aduce cu sine, şi îl ridică în Scaun cu mâna cea dreaptă; slobozindu-se tunurile întru acea clipă şi făcând ceauşii obicinuita strigare.

Şi întru acest chip fiind el întărit în Scaunul său, porunceşte de îmbracă pe Schimne-Agasi cu o blană de samur, şi pe Divan-Efendisi şi pe Postelnicul cel mare, numai câte cu un caftan obicinuit.

După isprăvirea obiceiurilor acestora, începe întâi Mitropolitul să'i vorbească în scurt, poftindu'i noroc la stapânire, şi îi sărută mâna, şi blagoslovindu-l, săruta şi el mâna Mitropolitului. După aceasta se lasă Arhiereii şi alţi boieri de starea d'intâi ca să'i sărute mâna şi poala; şi numele lor le spune Postelnicul cel mare, cu aceste cuvinte: „Sluga Măriei tale (N) sărută prea cinstita poală a caftanului Măriei tale". Asemenea slujbă face şi postelnicul al doilea boerilor celor de starea adoua, şi postelnicul al treilea, boerilor stării cei de a treia. După boieri urmează dregătorii de oaste fieşte care după starea sa, cum şi neguţătorii şi alţi orăşeni cinstiţi din Iaşi.

După aceasta intră Domnul în cabinetul său cel din lăuntru, iar pe Schimne-Agasi îl duce perdegiul sau portariul cel mare cu mare alai la gazda care i-au gătit-o.

A doua zi se adună iarăşi boierii la Divan, şi aşezânduse pe la locurile lor, iese Domnul mergându'i înainte postelnicii, şi merge din sala cea mare în cea mică, adică în spătărie.1) Şi aşezându-se el acolo în Scaun, chiamă Postelnicul pe

---

1) Se numeşte aşa, pentru că spatta domnească este tot deauna pe masa întru acea odaie, şi nimeni nu intra acolo, fară numai cei şapte boeri mari.

toți boierii celor trei stări, adică fieşte-care postelnic starea sa; şi apropiindu-se de dânsul fieşte-care boier după starea sa, atunci el sau îi scoate pe dânşii din slujbă, sau iarăşi îi înoieşte, sau îi înalță dintru o boerie mai mică întru alta mai mare; iar să scoată pe vre unul dintru o boerie mai mare, şi să'l puie întru alta mai mică, nu îngăduieşte obiceiul pământului, fără numai atunci când pofteşte cineva din bună voia sa. Insă la alte pricini poate să urmeze cu dânşii după plăcerea sa, asemenea ca când nu ar avea asupra lui pe nimeni în lume.

Şi după ce aşează pe toate după pofta sa, şi pune în orânduială republica ce i s'au încredințat lui, atunci trimete iarăşi înapoi la Țarigrad pe Schimne-Agasi, şi pe cele-l-alte slugi împărăteşti, cinstindu-le cu multe daruri, şi scoțându-le din oraş cu mare slavă, petrecându-le însuşi el o mie de paşi din oraş, şi de acolo le dă un boier ca să le petreacă până la Galați, iar el se întoarce înapoi în Iaşi.

Pentru scoaterea sau mazîlirea Domnilor

In veacurile cele d'intâi întru care au început Moldova să fie Domnie deosibită, nu se scot Domnii nici de cum din stăpânire, şi nici putea nimeni să'i scoată, pentru că ei stăpâneau fără hotărâre asupra supuşilor lor, ca nişte Impăraţi, fiind că puterea lor era moştenitoare, iar nu o dobândeaŭ prin alegerea boierilor. Măcar că istoricii arată. precum că unii din stăpânitorii Moldovei au fost isgoniţi din Scaun, însă aceasta s'au făcut prin turburările cele din lăuntru, iar nu de altă silă străină, căci Moldovenii nu voiau a şti naşterea cea d'intâi, care pricinuieşte pe la stăpânirile Europei tulburările cele mai mari; şi nici pravilele pământului nu îngăduiaŭ ca să împărţească fraţii Domnia între sine, şi era nu mai în voia părintească, ca să lase în diată următor la Scaun după moartea sa, pe acela din fiii săi pe care îl voia el. Iar când se întâmpla vr'o dată ca să împiedece vr'o moarte grabnică hotărârea aceasta părintească, sau când vr'o lăcomie nemăsurată a cinstei, a fiilor Domnului celui mort, stârnea gâlceavă pentru luarea Dom-

niei, atunci într'alt chip nu putea să fie, ci trebuia să se scoale cu răsboi, şi apoi acela lua domnia, căruia slujea norocul de biruia ; iar cel biruit dacă putea să scape, fugea la Ardeal sau în țara leşească, căci în țările acestea aveau Domnii moşii, şi aştepta acolo până ce găsea vreme cu prilej, de îşi înmulțea puterea şi îşi întărea oastea sa.

Osăbit de aceasta s'au mai întâmplat câte o dată la unii din Domni de i-au scos boierii din Scaun pentru tiranie sau pentru alte năravuri rele, pedepsindu'i câte o-dată şi cu moarte.

Iar afară de aceste, nu era alt chip cu care putea să se lipsească Domnii din stăpânire, ci acela care apuca să dobândească schiptrul în mâni, îl şi ținea fără de nici o împotrivire până la sfârşitul vieței sale

Această orânduială s'au călcat întâi în zilele lui Petru al V Rareş, fiul cel afară de cununie al lui Ştefan celui Mare, izgonindu-l din scaun Imparatul Suleiman, zicând că ar fi aprins el Cetatea Chilia, şi încă trăind el, au pus în locul său pe Stefan al III, carele s'a arătat pe sine că este strănepot al lui Alexandru I. Şi asemenea s'a întâmplat aceasta şi cu Petru al V, Şchiopul ; căci alegându-l boierii Domn, după moartea cea straşnică a lui Ioan Armanul, l'au scos turcii din Scaun îndată după aceea ; însă căindu-se ei pentru dânsul, în scurt după aceea l'au pus iarăşi în stăpânire.

Iar a tăia capetele domnilor, obicinuiau turcii foarte rar, şi mai ales numai la vre-o răscoală de față când făcea vre unul, până ce au cazut puterea alegerei în mânele lor după fuga lui Miron Barnovschi, puind în stăpânire după plăcerea lor pe Ilie al III, fiul lui Alexandru al IV. Căci după aceea nu au avut nici unul nenoroci-

rea aceia rea ca să fie ucis în Scaun, fără numai Istrati Dabija și tatăl nostru Constantin Cantemir.

Scoaterea sau Mazîlia Domnilor Moldovei se urmează mai întru acestași chip: Când hotărăște vizirul ca să scoată pe Domn din Scaun, și dobândind la aceasta voie de la Impăratul prin talhiși, atunci foarte se păzește la taină, și nu spune nimărui ca să știe, fără numai Domnului acel nou, ca nu cumva să nu oblicească capuchihaialele Domnului celui din Scaun, și să'l înștiințeze pe dânsul; pentru acea, poruncește chihaia al vizirului, Domnului celui nou, ca să vie la curtea lor îmbrăcat cu alte straie, și viind îi poruncește ca să'și puie caimacani, și să le poruncească ca să facă aceea ce este să se urmeze din porunca Impăratului, și isprăvindu-se aceasta, orânduiește vizirul pe un capigi-bașa, ca să aducă Domnului firmanul și să'l ducă pe dânsul la Țarigrad; iar Domnul cel nou trimete cu capigi-bașa pe una din slugile sale cu cărțile și cu poruncile sale către Caimacani, și cu o scrisoare osabită către toată boierimea. Iar lui capigi-bașa i se mai dă și alte două firmanuri Impărătești, unul către Domn, și altul către caimacanii acei orânduiți de Domnul acel nou.

Și dacă au turcii frică ca să nu facă Domnul vre o răscoala, înțelegând pentru mazilia sa, sau să nu fugă pe la stăpânirele cele Hristienești de prin prejur, atuncea dă poruncă seraschieriului de Babadag, sau pașii de Bender, ca să dea lui capigi-bașa vr'o câți-va ostași, cu cari să poată apuca pe Domn, și cu bună strajă să'l trimeată la Țarigrad.

Iar dacă sunt toate liniștite în toate părțile, și nu este pricin la mijloc pentru care să fugă Domnul, apoi vi .e la Iași numai singur capigi-bașa cu poșta mezil, și cu acele două firmanuri,

cu atâta grăbire în cât îi este prin putinţă, şi pe care tăinuieşte el pricina pentru care este trimes, mai vârtos după ce soseşte la Galaţi, care este oraşul cel d'intâi al Moldovei de către Turchia; şi pentru ca să apuce pe Domn fără de veste, zice că este trimes cu altă poruncă. Şi aşa îşi întocmeşte mersul său, în cât chiteşte să sosească în Iaşi mai înainte de amează-zi, la care vreme toţi boierii se află adunaţi la Curte. Şi aşa sosind el, merge drept la Curtea Domnească, şi intrând în Divan, heritiseşte acolo pe boierii ce sunt adunaţi, şi dă firmanul în mânele caimacamilor, cari sunt orânduiţi de Domnul cel nou, pe care îi arată lui cu degetul o slugă a Domnului celui nou, care este trimeasă cu dânsul, îmbrăcat în straie turceşti, şi când le dă el lor firmanul, le zice aşa: „Domnul vostru „este scos din stăpânire, deci să ascultaţi po„runcele Domnului acestui nou".

Şi apoi heretisindu'i în numele Domnului celui nou şi acea slugă a lui le dă scrisoarea şi porunca stăpânului său. Şi la urmă adunându-se toţi boierii în spătărie, intră şi capigi-başa acolo, viind Domnul până la uşă întru întâmpinarea lui, şi închinându-se puţin unul altuia, porunceşte Domnului capigi başa ca să se suie în Scaunul său, fiind-că are să'i vestească o poruncă Impărătească. Iar Domnul este ascultător la aceasta, măcar de şi pricepe din urmările acestea că va să-i facă mazilie, şi se aşază în Scaun ne zicând alt nimic, de cât numai aceasta: „Fie porunca prea milostivului şi întru tot „prea luminatului Impărat."

Şi după aceea scoate capigi-başa firmanul, şi îl dă lui, iar el aducându-l la gură şi la frunte după obicei, îl dă lui divan-efendisi ca să'l cetească, şi în vremea cetirei se scoală Domnul pe

picioare, şi capigi-başa şi împreună şi toţi boierii. După citirea firmanului, ia capigi-başa pe Domn de sub-suoare şi îl pogoară din scaun, aşezându-l lângă dànsul într'un al scaun mai jos. După aceea se întoarce şi Domnul către capigi-başa, şi îi zice aşa: „Că el este Impăratului dator cu nemărginită mulţumire; pentru că nu „au voit să peardă până în sfârşit pe sluga sa „cea netrebnică, ci voieşte să'l înveţe numai prin „pedeapsă lină, şi cum că el toate acele ce sunt „hotărâte pentru dànsul, le aşteaptă plecat, şi „îşi cunoaşte vina sa, însă nu se desnădăjdu„ieşte cu totul de la mila împărătească".

Incă şi altele ca acestea, care socoteşte el că sunt pentru gustul turcilor; şi isprăvindu-şi el vorba sa, îl lasă capigi-başa în seama boierilor pe trei zile, şi le porunceşte, ca prea în grabă cât ar fi prin putinţă, să facă gătire pentru trăsuri şi pentru alte lucruri ce sunt trebuincioase la drum; şi orânduind el aceste, merge de acolo la gazda care este gătită pentru dânsul de caimacani ; iar Domnul rămâne în curtea sa trei zile. După aceea având toată puterea Domnească ca şi mai'nainte, dându'i şi boierii tot aceiaşi cinste ca şi când era în Scaun, şi îndrăznind cine-va ca să se arate către dânsul cu necuviinţă, sau cât de puţin ne-băgători de seamă, atunci el fără de sminteală poate să sdrobească ciolanele aceluia cu toporul sau buzduganul ce i s'au dat lui de la Sultanul, când au intrat în stăpânire; încă şi cu sabia sa spintecând el pe vre un boier, măcar şi din cei mai mari, însă numai însuşi cu mâna sa, atuncea nici de către Impăratul nu se socoteşte a fi greşeală, pentru că turcii au această parimie: „O piatră care a „fost pusă o-dată în vre o zidire, rămâne tot „piatră de zid, şi poate să vie o-dată vremea,

„întru care va fi iarăşi de trebuinţă la vre-o zidire".

In cuprinderea acestor trei zile, acei ce sunt orânduiţi de caimacani, poartă grijă pentru cai, trăsuri şi alte ce sunt trebuincioase la drum, pentru ridicarea Domnului; şi trecând zilele acestea cu vade, purcede Domnul din Iaşi către Ţarigrad cu toată Curtea, familia şi averea sa, dintru care niminea nu cutează înaintea ochilor lui să ia măcar preţ de un ban, şi ies din Curte prin poarta cea mică ce este de către amiaza-zi, şi toţi boierii şi dregătorii de Oaste, îl petrec o milă de loc din oraş, şi descălecând de pe cai, îi sărută mâna cu mare cinste, şi se despărţesc luându'şi voe de la dânsul asemenea ca şi când ar fi şezând în Scaun; iar el le mulţumeşte pentru cinstea care i'au arătat şi pentru petrecerea ce au avut cu dânşii, şi îi sfătuieşte cu politică după obicei, ca să fie ascultători la poruncile Impăratului şi a Domnului celui nou; şi după aceea se întorc boierii iarăşi inapoi la Iaşi, iar pentru dânsul, lasă doi petrecători ca să'i poarte grijea pentru conac şi pentru gătirea mesei.

Intru această călătorie, se păzeşte capigi-başa ca să nu se mai întâlnească Domnul cel nou cu acel mizilit; iar întâmplându-se una ca aceasta, apoi acela înconjură pe cesta l-alt, şi îi face loc. După ce trece Dunărea d'incolo, are voie ca să trimeată înainte la Ţarigrad pe unii din slugile sale la Vizirul şi pe la alţi prietini buni, dacă are, ca să înduplece pe slugele cele mai mari de la poarta otomanicească.

Şi dacă ştiu ei cum vor sătura lăcomia de bani a celor mai mari ce sunt la vâslă, atuncea ei prea lesne dobândesc porunca către capigi-başa, ca să aducă pe Domn la palatul său; iar dacă nu

pot scoate porunca aceea, apoi ajungând capigi-bașa la Cetate cu Domnul, așteaptă cu tăcere până când face înștiințare cu una din slugile sale lui chihaia, zicând că au adus pe Domn până acolo și așteaptă porunca vizirului cum să urmeze cu dânsul.

Și dacă este Domnul pârât cu vre-o vină mai mare, sau dacă voiesc turcii ca să scurgă de la dânsul bani mai mulți atuncea se dă poruncă lui capigi-bașa ca să'l străjuiască (și aceasta se face numai atuncea când voiesc turcii să urmeze cu dânsul mai cu milostivire), în casa lui capigi bașa sau a lui baș-bachiculi, adică a Visternicului; iar dacă voiește Impăratul ca să simțească Domnul mânia lui, apoi îl bagă pe dânsul în cele șeapte turnuri, unde niminea nu poate să șeadă la prinsoare, fără numai din însăși porunca Imparatului; însă măcar să fie el ori și unde la popreală, tot nu poate să fie lesne întru alt chip slobod, de cât numai prin bani mulți și daruri mari.

Și dacă poate scăpa la urmă, trăiește slobod în curtea sa, până când mai găsește vreme cu prilej ca sa ia Domnia.

Pentru oastea moldovenească.

Hronografiile Patriei noastre povestesc cum că, când încă era Moldova slobodă avea oaste la șapte-zeci de mii, și de multe ori și până la o sută de mii de oameni; și nici nu va fi necrezută povestirea aceasta, de vom socoti cu ce megieși puternici au avut Moldova răsboaie pe acele vremi, adică cu Turcii, Leșii, Kazacii, cu Ungurii și cu Muntenii; și cum că ea nu numai că își apăra slobozenia ei de către năvălirile lor până în vremea lui Bogdan al III, ci încă și hotarele ei și le-au lărgit mai mult. Insă această putere a Moldovenilor, după cum au fost ajuns vârful ei cel mai înalt supt stăpânirea lui Ștefan-Cel-Mare, așa au început după aceea a și scădea încet, încet, căci stăpânitorii țării care au fost în urma lui Bogdan al III, care au închinat Moldova la turci, ne având ei frică de năvălirile megieșilor pentru că se aflau supt paza turcilor, au părăsit purtarea de grijă de răsboi, după cum pretutindeni se obicinuiește în vreme de pace; și pentru că ei socotea a nu mai fi de trebuință ca să ție pe acești oameni, ne având

trebuință de dânșii, au îngăduit bucuroși, de nu numai că au căzut cetele ostașilor din vitejia lor cea vechie, ci încă au scăzut și din numărul lor. Insă tot povestesc Hronografiile Moldovenești, precum că până în vremile Movileștilor, nu s'au ținut oameni de oaste mai puțin de cât patru-zeci de mii; iar apoi în urma acestor, atât prin turburările cele din lăuntru, cât și prin sila turcilor, care au luat prilej din răscoalele Domnilor de au micșorat puterea Coroanei Moldovenești, atâta au căzut puterea Moldovenilor, în cât acum de abia sunt vrednici să stea în potriva vrăjmașilor, lor cu șease sau opt mii de ostași.

Aceștia se osebesc între dânșii, în ostași cu leafă și ostași de scuteală, care slujesc cu cheltuiala lor, numai ca să fie scutiți de bir.

Peste ostașii cei cu leafă sânt acești dregători:

I. Baș-Bulubașa; acesta poruncește la zece bulubași, sau căpitani, dintre care fiește-care are supt mâna sa mai câte o sută de simeni, ce se numesc așa turcește, și se înțelege ostașii aceea cari slujesc cu bună leafă, d'intre Sârbi, Bulgari, Arnăuți și Greci. Ei sunt pentru straja domnească din Curte, care necontenit se schimbă între dânșii pe rând, și au locașurile lor pe lângă zidul Curței.

II. Patru căpitani nemțești, care aveau mai înainte supt porunca lor peste o mie de oameni iar acum de abia au rămas câte 25 de oameni supt steagurile lor.

III. Patru căpitani kăzăcești, încă aveau mai înainte asemenea o mie de ostași, sau și mai mulți, supt ocârmuirea lor, iar acum de abia au rămas câte 40 sau 50 de oameni patrioți ai lor, care sunt mai ales din zaporojeni.

IV. Două-zeci căpitani călăreți, povățuiesc ca

la o sută de oameni, și fiește-care are leafă pe lună câte 6 lei 30 parale, sau 8 taleri nemțești.

V. Un-spre-zece vel-căpitani, adică căpitani mari, sânt toți supt ascultarea Hatmanului.

Căpitanii Tătarilor-Lipcani, adică ai Schizilor acelora care au fost locuit în Litvania, și acum sunt Mahometani. Acești căpitani sunt patru sau și mai mulți, după voința Domnească.

Beşli-agasi; are supt ascultarea sa doi căpitani de ai beşliilor. Acești beșlii sunt tătarii sau turcii pe care îi ține Domnia pentru împiedicarea răpirilor de către oștile turcești, și pentru pedepsirea turcilor când făceaŭ vre-o necuviința; căci muftii zic că este mare greșeală ca să cate și să pedepsească necredincioșii pe vre un mahometan, adică hristianii, după cum le zic ei. Aceștia sunt mai sus de cât ostașii cei de scuteală.

Bulubaşi de târguri, sunt în fieşte-care târg câte patru sau cinci, iar în Iași sunt zece, și stau supt ascultarea agăi. Opt căpitani peste darabani, şi asupra lor este un vel-căpitan de darabani, care încă stă supt ascultarea agai.

19 Căpitani de polcuri, întru care polcuri sunt o mie de oameni de prin cele 19 ținuturi ale Moldovei, şi fieşte-care polc era mai înainte câte din zece roate, care se zic la Moldoveni sutași; însă acum foarte le au scăzut numărul. Aceştia erau mai înainte supt ascultarea Vornicilor celor Mari, a celui de Țara-de-Jos și a celui de Țara-de-sus, iar acum toate cetele ostașilor s'au dat supt ocârmuirea Hatmanului.

Acei care se află dintru aceşti căpitani pe lângă hotare, păzesc strejile munților și trecerea apelor; iar cei ce sunt în mijlocul țărei unde nu este frică pentru vrăjmas, străjuiesc la curtea Hatmanului, şi se trimet de catre dânsul în slujbele țării; şi cum că ei să fi fost odinioară

husari, ne arată numele cetelor acelora, care se numesc hânsari. Hânsarii de Țara-de-Jos și de Țara-de-Sus sunt ai celor doi Vornici Mari ai Eparhiilor acestora. Ei nu fac slujbă ostășească ci sunt numai pentru lucrarea țarinilor; și pentru aceea le-au și starnit lor Moldovenii această parimie care zice: de la arme la sapă.

Tot către această stare se socotește și ceata vânătorilor moldovenești care are spre locuire cu vătaful ei, un sat mai mare de o sută de case la munte, în ținutul Pietrei. Aceștia au datorie la vreme de răsboi, să fie tot pe lânga Domn, în taberi; iar în vreme de pace, se zăbovesc numai cu vânatul, și aduc la Curte tot felul de fiare, cerbi, oi sălbatice, și altele care se afle prin codri; pe unele vii, pentru desfătarea Domnului, și pe altele moarte, pentru masa lui. Pentru aceea sunt scutiți de bir, iar pentru cheltuiala încărcăturii puștilor, au leafă obicinuită.

Călărașii de Țarigrad sunt 50 cu vătaful lor, și toți vorbesc turcește. Ei au datorie să meargă la Țarigrad când este trebuință, și pentru aceea, osebit că sunt slobozi de bir, mai au și de la Visteria țării câte 20 de taleri.

Calărașii de Galați, încă au vataful lor și fac asemenea slujbă ca și calărașii de Țarigrad, fiind și la număr tot 50; însă când se trimet unde-va, nu li se dă mai mult de la Visterie de cât câte zece taleri.

Umblătorii de Hotin sunt 50, și asemenea atâția umblatori de Soroca. Toți aceștia înțeleg limba leșească și rusească, și când cere trebuința, se trimet în țara leșească și în Rusia, și amândouă cetele au câte un vătaf osăbit.

24 de fustași, care la vreme de pace străjuiesc la perdelele Doamnei, și la gvarda Curții în care se închid slugile Domnești pentru gre-

şele mai mici. Când este să se bată cine-va cu toiege din porunca Domnească, atuncea ei au datorie ca să isprăvească această slujbă, şi când iese Domnul din oraş cu alai, sau la altă desfătare, atuncea ei merg pe lângă dânsul pe de amândouă părţile cu puşti lungi în mâni. Asemenea slujbă fac şi în răsboi, şi au un căpitan osăbit asupra lor, care se chiamă vătaf de fustaşi.

Aceste sunt oştile care le ţine Ţara cu cheltuiala sa, pentru Domni.

Când voieşte vre un Domn să ţie mai mulţi ostaşi cu cheltuiala sa, nu are împiedicare de la nimenea; însă ei nici o-dată nu îndrăznesc să'şi înmulţească oştile lor, fără numai atuncea când voiesc să facă vre o răscoală; căci ei socotesc a fi mai de folos, ca să'şi strângă banii în visteriile lor, de cât să'i împrăştie pe la ostaşi, ne având trebuinţă de dânşii.

Pentru obiceiurile şi ceremoniile Curţii Domneşti

Acum credem că va fi plăcut pentru cetitorul cel poftitor de ştiinţă, ca să'i descoperim împreună şi pompa şi orânduiala care se păzeşte pe la alaiurile cele răsfăţate şi oaspeţele Domneşti, precum şi la biserică

Ori şi când iese Domnul afară din oraş, ca să meargă la vre o biserică sau mănăstire, sau şi la război, atuncea nu se împlineşte mergerea lui întru alt chip, decât numai cu cea mai mare pompă şi sub petrecerea a mulţimei de ostaşi. Inainte merg vre-o câţi-va povăţuitori şi îndreptători de drum, care sunt buni pentru această treabă dintre ostaşi şi d'intre alergători. După aceştia urmează călărimea, înaintea căreia merge steagul şi căpitanii cetelor, aşa în cât, între fieşte-care ceată se lasă loc deşert, ca să se poată deosebi una de alta; şi de amândouă părţile steagului merg căpitanii cetelor, luând aminte pentru ostaşi ca să meargă toţi cu rânduială şi în dreaptă linie.

După aceasta urmează călăraşii şi umblătorii cu vatafii lor, şi după dânşii caii Domneşti,

mergându-le înainte două tunuri care se dau Domnului de la poarta Otomanicească. După tunuri vin fii Domnului și ceva mai depărtișor de dânșii urmează tatăl lor, drept în mijlocul liniei, înconjurat de paici pe de amândouă părți, pentru a cărora îmbrăcăminte și slujbe, am arătat mai sus. Mai depărtișor de-a dreapta urmează comisii și vătășii slugilor de Curte; iar de-a stânga, Postelnicul cel Mare cu cei-l-alți postelnici.

In linia de a treia după Domn, merg bulubașii patru pe de amândouă părți, adică cei mai vechi mai aproape de Domn, și mai în urma cetei acestei d'intâi, merg sigmenii sau ostașii cei cu leafă, pe de amândouă părți, luând aminte ceaușii lor, ce să înțeleg că prari după obiceiul Europei, ca să meargă în dreaptă linie și cu pas potrivit. Nu departe în urma Domnului, este locul Spatarului, care duce armele Domnești. După acesta, urmează boierii cei din lăuntru după cum sa numesc, adică: Visternicii, Paharnicii, Cihodariul, Medelnicerii; și după dânșii vătaful de copii cu slugile, al doilea Paharniceii, și al treilea Stolniceii.

După aceștia vine sângeacul cel mare, adică steagul cel mare, care are în vârf Luna jumătate, împreună cu alte două steaguri, ce să dau Domnului când intră în stăpânire, de la curtea împărătească. După steaguri merge Tabulhanaoa sau muzica Ienicerilor, după care merg armașii pe de amândouă părțile. După aceștia, în linia d'intâi, sunt boierii cei mai mari, întru a doua cei de starea a II a, și întru a treia, cei de starea a III; iar cei fără de slujbe, merg fieşte-care după starea și boeria lor, unul după altul.

Sfârșitul tuturor cetelor este o grămădire amestecată de sluji boierești, de orășeni și de negutători.

Iar când este să meargă Domnul la vre un război, apoi urmează armele cele mari, adică tunurile supt purtarea de grije a şătrariului celui mare; căpitanul de darabani cu puşcaşii sau tunarii, cu toate cele trebuincioase ale unei tabere şi zahereaua; iar dacă nu merg la războí, apoi urmează şi aceştia cu cei-l-alţi boieri după boeria lor.

Pentru îngroparea Domnilor când mor în Scaun

Moldovenii nu cinstesc pe Domnii lor numai cât sunt ei în viaţă, ci încă şi după ce mor. Indată după ce moare Domnul, dacă este vară, îi bălzămuiesc trupul lui, şi rămâne neîngropat în palatul său, până când să adună toţi boierii cei mari şi cei mici, arhiereii, arhimandriţii, egumenii tuturor mânăstirilor, cum şi monahii cari sunt vestiţi pentru vieţuirea lor cea sfântă. Preoţii cei mai aleşi, în vremea aceasta, îl îmbracă pe dânsul cu hainele şi giuvaierurile Domneşti, şi boierii cei mari şi cei mici, şi cei-l-alţi slujbaşi stau împrejurul lui, cu asemenea smerenie, ca şi în viaţa lui; şi tot norodul umblă în oraş cu capetele goale pentru jelire, şi în toate zilele, până când îi îngroapă, trag toate clopotele ziua şi noaptea; şi în ziua îngropării se face alai asemenea ca şi acela pe care îl face el în viaţa sa când merge unde-va.

Partea bisericească merge înainte, cântând cântările îngropărei după obiceiul bisericei Răsăritului; şi pe de amândouă părţi merg ostaşii cu puştile şi cu steagurile întoarse, arătând cu toţii jelire în feţele şi întru îmbrăcămintea lor,

cu care împărtăşesc încă şi pe caii lor, făcându-le lacrimi pe ochi cu must de ceapă.

Năsălia o iau pe umere boierii din starea întâi, şi se schimbă pe rând de către tovarăşii lor cei din stările cele mai de jos, arătând că stau spre ascultarea poruncilor Domnului lor, atât în viaţă, cât şi după moartea lui.

Mai în urma alaiului este muzica ostăşească amestecată cu dobe, care dau un sunet jalnic, fiind slăbănogite.

Cu această rânduială îl duc pe dânsul la biserica cea mare, şi până când se cântă Prohodul, îl pun jos lângă strana aceea întru care au şezut el în viaţa sa.

După aceasta se suie cuvântăreţul în amvon, şi face pentru dânsul cuvânt pe larg, povestind faptele şi năravurile lui cele bune, şi arătând paguba care s'au pricinuit Ţării cu moartea lui; iar mai pe urmă mângâie pe ascultători pentru paguba aceea, dându-le nădejde că iarăşi vor afla faptele acele slăvite, la fiul, următoriul lui.

După săvârşirea cuvântului, se apropie de năsălie toţi arhiereii, egumenii, boierii cei mari şi cei mai mici, şi toţi acei care au fost în slujbele lui, şi îi sărută mâna dreaptă şi Crucea care este în mâna aceea.

Apoi după ce îi dau lui şi această cinste mai de pe urmă, dacă au hotărât el mai înainte să'l îngroape în oraş, îl duc la locul cel de îngropare, tot cu aceeaşi petrecere cu care l'au adus la Biserica cea mare, unde boierii din starea întâi, îl slobod în mormânt cu năfrămi de mătase, şi Mitropolitul aruncă întâi ţărână peste sicriu. Atuncea îndată se slobod tunurile şi se bat meterhenelele, cu care este amestecat huetul clopotelor, şi aşa se face un huet încurcat care nu se sfârşeşte până când este mormântul acoperit deplin.

Iar dacă au poruncit el ca să'l îngroape în vre-o mânăstire depărtată de oraş, apoi se orânduiesc numai vre-o câţi-va din boieri cu slugile curţii, şi cu mare pompă îi duc trupul lui acolo, arătându'i asemenea cinste ca şi în viaţa lui; căci dacă au să treacă prin vre-un oraş sau târg, îl iau din caretă pe umerele lor, şi aşa îl duc până ce trec de ceea parte de oraş; şi când sosesc la mânăstirea aceea care este rânduită pentru îngropare, îl îngroapă cu aceiaşi rânduială precum am zis mai sus; şi aşează stema Domnească în păretele cel mai de aproape al bisericii.

Divanul de judecată al Domnilor şi al Boerilor.

Anul deplin, osebit de zilele postului care sunt oprite de Biserică, se face judecată în Divan, înaintea Domnului, pe toată săptămâna câte de trei sau de patru ori. Divanul acesta, care după cuvântul turcesc se înţelege sala cea de judecată, este tot-de-auna în mijlocul palatului domnesc. Intru acesta este la păretele cel dinapoi Scaunul Domnesc, şi deasupra luĭ chipul lui Isus-Hristos, carele se arată de faţă la judecată, şi dinaintea Sfântului Chip arde necontenit o faclie. In partea de a stânga, care şi la Moldoveni se socoteşte partea cea mai cinstită, după obiceiul turcesc, este şederea Mitropolitului; după dânsul şed boerii cei ce sunt în slujbă, fieşcare după starea sa; iar dincolo de a dreapta, la peretele divanului, este şederea boerilor celor fără de slujbe. In mijloc, de-a dreapta, mai aproape de Domn, stă Spătariul cu spada domnească; şi ceva mai depărtişor tot de această parte, stă Postelnicul cel Mare, cu un rând lung de postelnicei. Cei-l-alţi care mai sunt de trebuinţă la Divan, aprozi şi armaşi, stau drept dinaintea Domnului.

După ce face Domnul puţină rugăciune către Judecătorul Ceresc, se aşează în scaunul său, şi poruncindu-se fieşte-care să tacă, aduc aprozii înăuntru după porunca păzitorilor de la perdea pe doi sau trei dintru norodul cel jeluitor, care se află adunat la perdea; pe care după isprăvirea jeluirii, şi după hotărârea ce li se face, se slobozesc iarăşi afară pe altă uşă a divanului, dacă nu este să-i ducă la temniţă.

După aceştia urmează alţii, până când nu mai este nimeni altul să se mai jeluiască; iar bătând ceasul de miază-zi, să pune celor-l-alţi jeluitori altă zi cu vadea, ca să vie la Divan.

Această judecată este atîta de înfricoşată şi ne făţarnică, în cât însuşi Logofătul cel Mare, pârându-l măcar un ţăran, şi auzind că se pomeneşte numele său, îndată trebue să se scoale de la locul său, şi să stea de a stânga pârâşului său, până când îşi isprăveşte acesta jalba sa.

Pricinile cele mai mari le hotărăşte însuşi Domnul, iar cele mai mici le lasă asupra boierilor, şi aceştia le cercetează pe la casele lor, şi le hotărăsc. Dacă să împacă cu judecata lor amândouă părţile, pârâşul împreună cu cel pârât, apoi asemenea se ţine în seamă ca şi când s'ar fi curmat în Divanul Domnesc; iar când vre unul dintru amândoi gândeşte că i s'a făcut strâmbătate, atunci poate ca să cerce iarăşi la Divanul Domnesc, unde se cercetează pricina de al doilea; şi dovedindu-se vre-un boer că au făcut judecată faţarnică, luând mită, sau făcând părtinire, sau neavând măcar pricepere să judece, atunci se pedepseşte cumplit; iar dacă cunoaşte Domnul, că aceluia care s'a jeluit, i s'a făcut judecata dreaptă, apoi îl pedepseşte pe acela cu bătaie, pentru că a defăimat judecata boierului; şi pentru că nu a ţinut în seamă porunca stăpânească, îl globeşte Domnia cu ceea

ce socoteşte, plătind el îndoit şi cheltuiala celui-l'alt, pe care l'a tras el la judecată.

Când voieşte Domnul să asculte însuşi jalbele şi pricinile cele mari, atunci chiamă înaintea sa în Divan pe pârâşul şi pe cel pârât, şi dă voie la amândoi ca să spue toate ce au, pârâşul de pârât, şi cel pârât pentru apărarea sa; şi cercetându-se pricina, spune întâi Mitropolitul gândul său cu glas, şi după dânsul cei-l alţi boieri judecători, fieşte-care precum socoteşte, măcar, de şi ştiu că Domnul are alt gând; şi hotărăsc pe cel pârât sau a fi slobod, sau îl judecă a fi vinovat; iar boerii cei fără de slujbe, nu cutează să zică nimic, nici să-şi arate gândurile lor, fără numai atunci când sunt întrebaţi de Domnul. După ce s'au auzit gândurile tuturor, cunoscând pe unul a fi vinovat, întreabă Domnul pe Mitropolit, de ce pedeapsă este acela vrednic după pravilele cele politiceşti şi cele bisericeşti; iar Mitropolitul arată intâiu hotărârea pravilelor, şi după aceea, pune înainte mila Domnească, căria nu poate judecata să-i puie hotar; şi făcând şi boerii asemenea, pe urmă arată şi Domnul gândul său, şi hotărăşte pe cel pârât, ori a fi slobod, sau îl osândeşte la moarte, sau la altă pedeapsă. Şi aceia care sunt pârâţi pentru vre o greşeală mare, vrednic de chinuit, se dau pe mâna armaşului celui mare, ca să'i puie la prinsoare; iar aceia cari au fost aduşi la judecată pentru vre o datorie, se dau pe mâna vătafului de aprozi.

Chinurile şi pedepsele sunt de multe feluri: pe tâlhari îi spânzură; pe prădătorii de biserici, îi ard; boerilor care omoară pe cine-va, le taie capetele; iar pe ţăranii cari fac vre o ucidere de om, îi pun în ţeapă, având moartea mai prelungită şi mai cumplită; şi acest fel de greşală, prea rare ori poate să fie pedepsită mai lin de

către stăpânitor, fără numai atunci când se poate învoi ucigaşul cu rudeniile celui ucis, împăcându-se de faţă cu Domnul, zicând: că îi iartă lui greşala, şi nu cer să se răsplătească sânge pentru sânge, sau moarte pentru moarte. Şi dacă poate ucigaşul să dobândească iertarea aceasta de la dânşii, atunci poate el oareşi-ce să nădăjduiască în mila Domnească; însă, pentru aceia tot nu poate el să fie bine încredinţat că va rămâne cu viaţă; căci, având Domnul ştiinţă pentru purtările lui cele mai dinainte, că nici cu un fel de pedeapsă nu l'au putut face să înceteze de la răutăţile sale; sau fiind măcar şi alte pricini, pentru care nu voieşte el să'i dăruiască viaţa, atunci dă el acest răspuns după obiceiu, zicând: că măcar că jeluitorii şi rudeniile celui ucis pot să'i ierte greşala lui, însă el nu poate suferi ca să traiască în ţara sa ucigaşi de oameni şi răpitori de odihnă, ca să umple cu punoaiele lor mădulările cele sănătoase ale ţării. Ast-fel hotărăşte el pe unii ca aceia să'i pedepsească cu moarte, sau să'i trimeată la ocnă.

Când ascunde vre un boier banii Domneşti, sau face vre o socoteală primejduitoare împotriva Domnului său, care de multe ori se şi întâmpiă, după cugetele cele nestatornice ale Moldovenilor, atunci pe unii ca aceia poate Domnul să'i pedepsească cu moarte, fără de a sfătui cu cei-l-alţi boeri. Iar dacă nu are frică că va avea pagubă din pricina prelungirei, sau nu are de a purta grije că nu vor pune acei sfetnici ai lui în lucrare socoteala sa, văzând nevoia, atunci el ca să'şi arate dreptatea judecăţii sale, şi să înspăimânteze pe cei-l-alţi, aduce pe acel vinovat înaintea Divanului, şi îl dovedeşte pe dânsul din scrisorile lui pe care le au prins, (dacă are), sau cu alte temeiuri de ale vicleşugului lui, şi

îl pedepseşte cu moarte sau cu altă pedeapsă; şi dacă este vinovat de moarte, nu poate să'l pedepsească cu alt fel de moarte, fără numai cu tăierea capului. Iar dacă este să'l pedepsească cu bătaie, atunci nimeni altul nu poate să'l bată, fără numai însuşi Domnul cu mâna sa, adică cu topuzul sau buzduganul: care măcar că este bătaia cea mai cumplită, dar cinstii nu este vătămătoare precum cu toiegele sau cu biciul, care este pedeapsa cea mai de ocară.

Pricinile nu au zăbavă la Divan, şi o pricină e sfârşită într'o zi, şi mai ales în ziua cea dintâi; sau dacă este prea încurcată, se hotărăşte în trei sau patru divanuri. Când nu poate Domnul ca să vie la divan, având împiedicare de alte trebi, sau fiind bolnav, atunci toţi boerii se aşează pe la locurile lor, şezând asemenea ca şi când ar fi Domnul de faţă, şi judecă şi hotărăsc pricinile jeluitorilor, trimiţând înscris către Domnul judecăţile lor, împreună cu înştiinţarea pentru toată curgerea pricinii.

Osebit de aceasta, mai este slobod fie-care ca să dea jalba sa la Domn, când merge el la vre-o biserică, sau când ese la preumblare; şi luându-le Spătarul al IV, le pune pe masa Domnească când se întorc la curte înapoi. După aceea, merge Logofătul cel de taină şi le citeşte înaintea Domnului, şi scrie asupra lor hotărîrea Domnească.

Iar jalbele cele mincinoase, sau care coprind vre-o cerere fără dreptate, le rupe; şi după aceea le dă Spătarul acela iarăş în mâinile jeluitorilor, şi povăţuitorul aprozilor are purtarea de grijă ca să îndeplinească hotărîrea Domnească.

Nici odată nu s'a auzit povestind, să se fi întors prin daruri judecata vre-unui Domn, sau să se fi abătut dela dreptate făcând părtinire vreunei părţi; măcar de este şi ştiut că la boeri

s'au întâmplat unele ca acestea cîte odată.Aceasta este orânduiala cu care ajung jalbele celor asupriți la judecătorii cei mai înalți ai Moldovei, adică la Domn și cel care judecă împreună și sub privigherea lui.

Deci, să arătăm acum oareșce, și pentru judecățile cele mici. Aceste sunt de două feluri: adecă judecațile de obștie ale țării, și judecățile deosebi ale unui ținut.

Toți sfetnicii domnești, și boierii cei din Divan din starea I, îndată după ce se află afară din Iași, au puterea în toată Moldova să judece, și să hotărască pricinile cele de judecată. Însă vornicii cei mari au amândoi mai multă putere în eparhiile lor, căci, de judecata lor, nu poate să se ferească nici unul care este de sub stapânirea lor; și atunci pe ceilalți boeri nu-i primesc ca să le fie judecători, ci calcă judecata lor, și se întorc la Divanul domnesc. Dar și cu judecata vornicului, ne împăcându-se o parte sau alta, are voe ca să dea jalbă la Divanul domnesc, și apoi acolo nu se mai cercetează pricina de al doilea, ci se caută numai să vază, de este judecata curmată drept după pravila Țării, precum scrie în mărturia vornicului, care se dă după obiceiu la partea cea învingătoare. Asemenea numai așa se cercetează și judecata altui boer, când nu se mulțumește vre-o parte cu dânsa și dă jalbă la Divan; iar când se află nedreaptă judecata vreunui boer, — care să obișnuește să fie uneori — atunci unul ca acela trebue să sufere pedepse grele; iar aflându-se la cercetare că s'a judecat drept, și că jeluitorul numai pentru gâlceavă au vătămat cu defăimare cinstea boerului, atunci acela se pedepsește cu bătaie, plătind îndoit și cheltuiala celuilalt cu care s'au judecat.

S'au mai îngăduit boerilor din starea I, ca și în Iași să judece și să hotărască pricinile; însă

dacă voesc amândouă părţile gâlcevitoare, pentrucă nimic nu poate să fie propit dela Divanul domnesc.

Când a hotărît vre-un boier fără Divan domnesc o pricină de judecată care a fost dată în seama lui, atunci trebue ca judecata sa împreună cu temeiurile hotărîrii, să o dea logofătului cel mare, prin mâna unui logofăt de Divan; şi văzând acesta că s'au judecat după pravila cea politicească şi după cea bisericească, şi după închipuirea pricinei, atunci scrie cu mâna sa dedesubt: „s'au cercetat"; şi o dă logofătului al III-lea ca să o întărească cu pecetia Divanului, făcând-o prin aceea neschimbătoare. Iar dacă cunoaşte el, că boerul a făcut judecată nedreaptă, atunci rupe scrisoarea, îndreptând pe jeluitor la Divanul domnesc. Insă afară din Curte, nu poate logofătul cel mare să cerceteze judecata altui boier, sau să o lepede.

Un boier de stare mai mică, nici într'un chip nu poate să zădărnicească judecata unui boier mai mare; iar pentrucă boierii cei mari trebue să fie la Curte mai necontenit, neputând căuta toate pricinile în toată ţara; pentru aceea în fiecare oraş şi târg, s'au orânduit osebiţi judecători ca să judece pe locuitori. Aceştia în vre-o câte-va locuri să chiamă pârcălabi; iar în altele, vornici şi cămăraşi. Pârcălabii sunt câte doui, la Hotin, la Cernăuţi, la Suceava, la Neamţu şi la Soroca; şi pentrucă cetăţile acestea sunt cele mai alese, pentru aceea se şi zic pe numele dregătoriei acestia ale oblăduitorilor lor. Mai sunt câte doi pârcălabi şi la Roman şi la Botoşani, (Târgul Doamnei), la Orheiu, la Chişinău, la Lăpuşna, la Fălciu, la Galaţi, la Tecuciu, la Tutova şi la Putna; iar celelalte târguri mai mici, precum este Bacăul, Târgul-Frumos, Hârlăul şi Covurluiul au numai câte un pârcălab. La Bârlad

sunt doi vornici judecători, în locul vornicului celui mare de Țara de-Jos; și asemenea sunt doi la Dorohoiu, în locul vornicului de Țara-de Sus; doi la Câmpulung și unul la Bacău. Asupra ocnelor sunt deosebit doi cămărași.

Aceștia toți, măcar că au putere să caute și să cerceteze toate pricinile, însă de a le hotărî nu au voie, fără numai pe cele mai mici; iar pe cele mari, trebue să le trimeată către vornicul cel mare al părții acelei, sau la Divan. La asemenea întâmplare hotărăsc ei celor cu pricina o zi de vadea, întru care este să iasă amândoi înaintea Domniei. Aceasta se face într'acest chip, adică: „Pârcălabul scrie o scrisoare în care arată, cum că N și P având gâlceavă unul cu altul pentru această pricină, au dat jalbă, și s'au apucat că se vor afla la Divan în cutare zi; asemenea scrisoare se dă de către dânșii la amândouă părțile. Când nu se arată vre-unul în Divan la vadeaua cea însemnată, apoi acela trebue să plătească gloabă: un țăran 25 de galbeni, un mazâl o sută, și un boier 600; neputând să facă la aceasta nici o îndreptare, fără numai atunci când poate să arate că a fost împedecat de vre-o boală, sau cu vre-o slujbă Domnească, sau cu altă treabă poruncită de cei mai mari.

Pentru birul şi darurile ce dă Moldova porţii otomaniceşti

Din vremile întru care s'au ivit armatele turceşti la ţărmurile Dunării şi până in zilele lui Ştefan Voevod cel Mare, şi-au apărat Moldovenii toi cu vitejie slobozenia lor, neplecându-şi grumazii sub jug străin, sau să se înşele, nici prin măguliri, nici prin juruite mari, dar nici prin pilda megieşilor lor, adică a Muntenilor. Iar cum că Domnii Moldovii de multe ori au dat bani la turci, precum arată hronografiile Patriei noastre, nici noi nu ne dăm înlături. Pentru că Domnii noştri cei înţelepţi, când puteau să'şi răscumpere cu bani strâmtoririle şi nevoile lor, mai bucuroşi îşi goleau punga, de cât să'şi rănească ţara şi pe locuitori; urmând după pilda Senatului Veneţiei, cel slăvit pentru înţelepciunea ocârmuirii lui. Insă alt bir care să fi fost necontenit în toată vremea, nu au putut să li se arunce lor de la nimine, până după vremea lui Ştefan cel Mare; căci atunci, fiul său Bogdan Chiorul, din porunca tatălui său, după cum se zice, a închinat ţara sa turcilor, cu aşezământ ca să le dea pe an câte patru mii galbeni, patru-zeci cai şi 24 şoimi; însă nu ca bir,

ci numai ca un semn de închinăciune. Tot după această tocmeală, când era să meargă însuşi împăratul la război, atunci avea să trimeată şi el la oastea turcească patru mii de Moldoveni. Această tocmeală cu aşezământ a ţinut aproape de un veac, pentru că turcii fiind mulţumiţi că au pus numai funia în capul zimbrului Moldovenesc, nu au cutezat să o scurteze până ce nu l'au îmblânzit.

Iar mai pe urmă, după răscoala lui Ioan Armeanul, fiind scurse de tot puterile Moldovenilor, au făcut turcii început ca să ceară de la Petru Voevod Şchiopul, următorul lui Ioan, câte două-spre-zece mii galbeni, ca un bir, sau haraciu; şi măcar că boierii s'au plecat la aceasta, dar Petru nu a voit să primească, pentru ca să nu îşi pricinuiască în urmă defăimare, că a pricinuit el întâi bir Moldovii; ci părăsindu-şi Scaunul, s'a dus la Ardeal, la moşiile sale, şi în locul lui au pus turcii pe Iancu Sasul, un om hapsân şi tiran, Sardanapalul Moldovenilor, care a primit şi a învoit turcilor toate cele ce cereaŭ ei, numai ca să dobândească Domnia. Căci el nu avea frică că îşi va vătăma numele său cel bun, pentru că nici l'a avut vre o-dată.

Iar apoi mai în urmă după aceia, ispitindu-se Domnii de multe ori ca să'şi lepede jugul, şi mai ales când se întâmplă şi alte tulburări în ţară, au găsit turcii vreme cu prilej de au mai mărit birul acela, în cât acei două-spre-zece mii galbeni, adică trei-zeci mii lei, *) s'au suit la nouă-zeci şi şapte mii, cinci sute lei, care se plătesc acum la vistieria curţii turceşti.

Pentru ridicarea banilor acestora, când nu sunt turcii încurcaţi în război cu alte stăpâniri

*) Se înţelege, că în zilele Domnului Dimitrie Cantemir, câte doi lei şi 20 parale umbla galbenul.

din Europa, trimet ei la Moldova pe tot anul, câte o slugă din cele de taină de ai Impăratului, cu nume de Hazne-Agasi. Acesta după ce soseşte şi intră în oraş cu mare pompă, numără banii haraciului, şi îi dă iarăşi în seama Domniei, ca să'i trimeată la Ţarigrad; şi pentru această osteneală, i se dăruiesc 11.250 lei, o blană de samur şi altele; ori i se dau bani mai mulţi, mai ales când se porunceşte în scrisoarea Vizirului, sau când este ştiut, că acel Hazne-Agasi are mare trecere la Impăratul lui.

După ce plătesc capu-chihaialele Domnului banii aceia la visteria împărătească, primesc scrisoare la mână de la Hazne-Agasi, pe care o dau apoi lui Madin-Calfasi (mai marele peste bani), şi acesta le mai dă altă scrisoare, întru care zice: „că s'au plătit haraciul pentru tot anul acesta"; şi după aceia, aduc ei hârtiile aceste două la Mectubci-Efendi, logofătul cel întâi al vizirului, sau la logofătul vizirului cel de taină, care luând scrisorile celor-l alţi, le dă scrisoare de la sine precum că s'au plătit banii. După aceia, mergând capu-chihaialele la vizir cu scrisoarea aceasta mai de pe urmă, îi îmbracă el cu câte un caftan, şi scrie atât vizirul cât şi tefterdarul, o scrisoare împreunată către Domn, întru acest chip:

„(După titlu,) banii care aveţi să plătiţi pe tot „anul, s'au adus, şi s'au plătit drept deplin, cu „trimesul nostru Hazne-Agasi, şi prin chihaia„lele tale, care neîncetat slujesc la poarta Oto„manicească. Deci, foarte bine să fii peste mă„sură bine-cuvântat întru toate lucrările tale, şi „să'ţi fie cu pace pînea întru tot prea lumina„tului nostru Impărat, şi Domnului nostru celui „sfânt. Eu te voiu vedea. — Urmează asemenea „totdeauna şi de acum înainte, cheltuindu ţi la „slujbele Impăratului toată puterea cu poala ri-

„dicată, şi să te înfricoşezi de a face rău, sau a „te împotrivi poruncilor ce ţi se vor trimete, şi „umblă în credinţă cu picior statornic. Pace ţie!"

Osebit de haraciul acesta de peste an, pentru care am arătat acum, mai dă Moldova încă şi la Baieram sau Paştele turcilor, ca un peşchieş Impăratului, 18,750 lei, şi două blăni, una de samur, preţ de 3,250 lei şi alta de râs; validei Sultanului adică mamei Impăratului 7,500 lei şi o blană de râs; pentru ceară de făclii pentru curtea împărătească, 9,000 lei; pentru seu de uns corăbiile cele de oaste, 18,000 lei; lui Chislar-Agasi, 2,500 lei şi o blană de samur; vizirului, 7,500 lei şi o blană de mult preţ; lui chihaia, 3,750 lei şi o blană de samur: tefterdarului, 500 lei şi o blană de samur, şi lui Reis efendi 1.720 lei şi o blană de samur.

Cele-l-alte daruri care se împărţesc pe la slugile Impăratului şi ale vizirului, postavuri, pânzuri de mătase, şi blăni de samur mai proaste, care se zic paice, pentru că sunt făcute din picioarele samurilor, prea rare ori se cuprind în bani mai puţin de 60.000 lei.

Osebit de aceste, când se face vre un războï cu Leşii sau cu Ruşii, mai are Ţara datorie, când porunceşte vizirul, să facă pod peste Dunăre, sau să dea cai pentru grajdiul Impărătesc sau pentru trasul tunurilor, şi să dea zahereaoa. Insă cheltuiala acestora se scade din haraciu.

La punerea Domnilor, nu se plăteşte totdeauna o sumă potrivită, ci se hotărăşte plata aceia după lăcomia de bani a vizirului, şi după lăcomia de cinste a candidatului, adică acelui ce voieşte să ia Domnia; măcar că obiceiul este ca să dea Impăratului 37,500 lei; Validei Sultanului, 5,700; vizirului, 22,500; lui chihaia 11.250; tefterdarului, 1,500, şi lui Reis-Efendi 750 lei.

Darurile, cum s'ar zice „bairam-peşchieş" pentru cele-l-alte slugi ale curţii şi boieri, se suie la 60,000 lei. Lui Schimne-Agasi, care aduce pe Domni în Scaun, i se dă 10,000 lei; şi prea de multe ori cuprinde toate cheltuielele aceste încă şi până la 300,0 0 lei. Numai însă nu le dă Domnul de la cămara sa, ci Ţara are datorie ca să le plinească pe toate.

Incă şi înnoirea sau întărirea Domnilor cere cheltuieli de aceste.

Aceasta este, ori ca mică, ori ca mare, precum am arătat mai sus: ca mică se face numai cu hiuchim firman, care se plăteşte numai cu 37,500 lei, sau şi mai puţin, mai ales când este vizirul voitor de bine Domnului aceluia; iar înnoirea cea mare, la care se înnoieşte Hrisovul Domniei după trei ani de stăpânire, cere asemenea cheltuială ca şi la punerea din nou a unui Domn.

Osebit de aceasta, când se trimete către Domn cu vre o poruncă vre un capigi-başa sau altă slugă împărătească, atuncea nici acela nu poate să rămâie nedăruit.

Pentru neamul boieresc din Moldova

Moldovenii aveau mai înainte obicei, care prin lungimea vremii s'au fost făcut ca şi o pravilă, de nu dădeau boierii oamenilor celor tineri, măcar de erau şi din neamul cel mai de frunte, până când nu'şi arătau ei credinţa la alte slujbe mai proaste, şi se făceau iscusiţi prin deprindere. Pentru aceea boerii cei mai mici, dădeau pe copiii lor îndată după ce treceau anii copilăriei, în slujbă pe la boierii cei mari, însă nu'i puneau la altă slujbă, fără numai cât de slujeau la masă, şi de aveau privighiere pentru stăpânul lor întru altă casă vecină. După ce învăţau ei până în trei ani obiceiurile curţii şi năravurile cele împodobite, atunci stăpânul lor îi ducea înaintea Domnului, şi prin rugămintea lui îi punea între slugile Divanului celui mare; şi după un an îi schimba în divanul cel mic, şi de acolo în stăpânire. Şi după ce da vre unul acolo probe de cuget bun şi de năravuri cinstite, în cât putea să aibă cine-va vre o nădejde în el, atunci se primea între slugile camerei celei mari; şi mai trecând vre o câţi-va ani, se făcea postelnicel prin rugămintea altor boeri, pentru că socotea lucru necinstit să vorbească însuşi părinţii cu Domnul pentru fiii lor. De aceşti postelnicei sunt

12, şi toţi poartă în mâini înaintea Domnului toiage albe subţiri, de măsura statului lor.

După ce'şi arătau ei către Domn şi în slujba aceasta credinţa şi iscusinţa lor, apoi îi punea şi la alte dregătorii ale curţii, încă şi în slujbele cele de taină. Şi aşa după ce'şi petreceau tinereţile, îi rădica mai întâi la starea a III a boieriei, şi mai pe urmă la starea cea d'intâi. Iar când cunoştea Domnul la vre unul o minte prea deosebită şi înţeleaptă, atunci în puţini ani putea să'l ridice la boieriea cea mai mare, măcar de ar fi fost şi din starea cea mai proastă.

Insă în vremea de acum, adăogându-se mândria şi sărăcia, socotesc boierii că'şi vor necinsti starea lor, când vor sluji pe alţi boeri mai mari; şi fiind că nici lăcomia cinstei nu le dă voie să traiască prosteşte, socotesc numai cu ce chipuri ar putea face pirn mijlocirile rudeniilor lor ca să intre în rîndurile boerilor celor din lăuntru, ce se zic boierănaşi, şi să iasă de odată.

Şi pentru că starea aceasta este ca şi o răsadniţă a ocârmuirei, din care este obicei a se împlini numărul boierilor celor mari, pentru aceia nici se poate spune ce fel de neoameni ajung la cele mai înalte trepte ale boieriei. Aceasta este pricina pentru care de multe ori se află între boerii cei mari, oameni trufaşi, sumeţi şi mânioşi; şi nu numai fără de nici o ştiinţă pentru cârmuirea trebilor Obştii, ci încă şi cu totul fără de năravuri bune şi fără de vieţuire cinstită, la cari nimic nu se găseşte vrednic de laudă, fără numai acel fel de bunătate, ce este la vre unul dăruită din fire, care nu are ajutor pe din afară nici cu un fel de creştere.

La această întâmplare, socotesc că nu va fi rău ca să povestesc în ce chip dau Domnii boerii pe la boerii Moldovei.

La sfârşitul lui Dechemvrie, care este ziua înaintea Praznicului Sfântului Vasile, toţi boerii din porunca spătariului celui mare, îşi lasă semnele boeriilor lor în spătărie sau în postelnicie. A doua-zi, adică ziua cea dintâi a lunei lui Ianuarie, cu trei sau patru ceasuri mai nainte de revărsarea zilei, se adună la Curte toţi boerii, atât cei ce sunt în slujbă, cât şi cei fără de slujbă, şi merg cu Domnul la Biserică fără de semnele boieriei, asemenea ca când ar fi scoşi de prin dregătorii; şi săvârşindu-se utrenia, es din Biserică şi se întorc la Curte, unde Domnul se aşează în Scaunul Său în spătărie, iar boerii toţi ramân stând afara în divanul cel mic. După aceia Domnul prin camaraşul cel de taină, chiamă la sineşi pe postelnicul cel mare, dacă voieşte să'l mai lase în dregătorie; iar dacă nu, apoi chiamă pe acela pe care au socotit să'l pue în locul lui, şi intrând el înăuntru, îi vorbeşte Domnul, făcându'i aducere aminte pentru slujbele care au făcut Ţării însuşi el sau părinţii lui, arătându'i pricina pentru care voeşte să'l puie întru această dregătorie, sau să'l înnoiască întru dânsa. Il sfătueşte să fie cu credinţă, dându'i bune făgăduinţi, şi împreună lăudându-se şi spuindu'i ce are să urmeze, îi dă un toiag de argint, pe care luându'l el, sărută mâna Domnului şi poala hainei lui, şi păşind înapoi puţin, îl îmbracă cămăraşul cel mare cu un caftan.

Postelnicul cel mare primeşte întâi semnele dregătoriei, nu pentru că el se protimiseşte doară înaintea celor-l-alţi, căci el este al cincelea după rând, precum am arătat mai sus; ci pentru că el are datorie să cheme înăuntru pe cei-lalţi boeri. Pentru aceia, fiind el întărit desăvârşit, îndată chiamă înăuntru din porunca Domnului, pe acela pe care voeşte Domnia să'l

cinstească cu dregătoria Logofeţiei cea mare. Acestuia, după puţină sfătuire, îi dă Domnul un toiag aurit; iar Postelnicul cel Mare îi pune caftanul peste umere, şi luându'l cu blândeţe de sub-ţiori, îl apropie către Domn ca să-i sărute mâna şi poala. Asemenea slujbe face postelnicul cel mare şi celor-l alţi sfetnici, şi boerilor de starea întâi.

Pe boierii de starea a doua, îi cheamă în lăuntru postelnicul al doilea şi îi îmbracă cu caftan, iar pe cei din starea a treia, ii slujeşte la aceasta postelnicul al treilea. Insă pe aceşti de pe urmă nu-i îmbracă cu caftan, ci din porunca Domnească se întăresc numai prin dregătoriile lor.

Şi după ce se isprăveşte aceasta, merg toţi cu Domnul iarăşi înapoi la Biserică ca să asculte Leturghia unde boierii cei noi, se aşează pe la locurile celor scoşi din dregătorie, iar aceştia rămân în tinda bisericii, cu cei l-alţi boieri.

După săvârşirea Leturghiei, chiamă Domnul la masă pe care voeşte el; iar mai de către seară trimete dar fieşte-cărui sfetnic şi boer de starea întâi, câte două pahare de argint, care cuprind mai două oca; iar boerilor celor de starea a doua, fieşte-căruia numai câte un pahar; şi apoi toţi le beaŭ pline cu vin înaintea Domnului. Cucoanele boerilor celor mari, încă se dăruiesc de către Doamnă câte cu un pahar oareşi ce mai mic.

Adoua-zi iarăşi să adună boierii la Curte, şi mulţămesc Domnului pentru facerea de bine, care i-au întâmpinat, aducându'i fieşte-care dar, prin postelnicul cel mare, câte un cal de mult preţ, sau alt lucru frumos ce avea. Asemenea cinste arătau şi Doamnei, Cucoanele boerilor în

aceiaşi zi, în sala cea mare, ghinecheos, adică a haremului.

In cea-l-altă vreme a anului, prea rar obişnuesc Domnii să facă schimbarea boerilor, măcar că nimic nu poate să'i împiedice, ca ori şi în care vreme când vor voi, să schimbe pe boerii cei vechi şi să puie pe alţi noi; însă pentru că s'au fost obişnuit ca să schimbe şi să prefacă boieriile numai la începutul anului, pentru aceia poate că şi ei, urmând obiceiul cel vechiu, au ales pentru aceste ceremonii vremea aceia a anului, care obişnuieau şi cei-l-alţi Domni mai nainte de dânşii a o socoti bună pentru treaba aceasta.

Pentru cei-l-alţi locuitori ai Moldovei

Eu nu cred că mai este altă ţară de potriva Moldovei, întru care să se afle locuind aşa multe feluri de noroade, căci osebit de Moldoveni, ai cărora moşi s'au întors din Maramureş, mai locuiesc întru dânsa şi greci, albaniţi, sârbi, bulgari, leşi, cazaci, ruşi, unguri, nemţi, armeni, jidani, şi ţiganii cei roditori.

Grecii, albaniţii, sârbii şi bulgarii trăiesc întru dânsa slobozi; alţii să îndeletnicesc cu neguţătorie, iar alţii slujesc cu leafă la Domnie; nemţi, leşi şi cazaci sunt puţini, din care unii sunt ostaşi, iar alţii slujesc în Curte. Insă din leşi s'au ridicat vr'o câţi-va şi în starea boeriei. Iar armenii sunt supuşi ca şi cei-l-alţi negustori şi târgoveţi care sunt prin oraşele Moldovei, şi plătesc asemenea *bir* la Domnie. Bisericele lor sunt ca şi ale papistaşilor, şi nici sunt mai mici, nici mai puţin împodobite de cât ale Pravoslavnicilor, şi sunt slobozi de a-şi păzi legea lor. Evreii încă sunt supuşi, şi plătesc pe an mai mare bir de cât cel de obşte; şi cu alta nu se îndeletnicesc, de cât numai cu *neguţătoria şi* cu crâşmăritul; şi unde voiesc, caolo pot să'şi facă sinagogă, însă numai de lemn, iar de piatra nu au voie. Ruşii şi ungurii,

tot de-a-una au fost ţărani boereşti ai Moldovei. Ţiganii sunt împrăştiaţi prin toată Moldova, şi nici un boier nu este care să nu aibă robi vr'o câte-va sălaşe de dânşii; iar de unde şi când au venit acest neam în Moldova, nici ei singuri nu ştiu, şi nici în cronicile noastre nu se găseşte nimic pentru dânşii; şi toţi vorbesc un graiu amestecat cu multe cuvinte greceşti şi persieneşti. Ei nimica alt nu lucrează de cât meşteşugul zlătăriei şi al fierăriei; şi asemenea sunt ca şi cei-l-alţi ţigani de prin alte ţări; au asemenea năravuri, şi faptele lor cele mai mari, şi semnele cele pentru deosebire, le este trândăvirea şi furtişagul.

Să mai zăbovesc pentru neguţătorie şi turci mulţi în Iaşi, şi prin alte târguri; însă nu le este slobod să-şi cumpere moşii nici într'un loc, cu cât mai puţin măcar să-şi facă case la târg sau la vre un sat, sau să-şi zidească moschii, adică case de rugăciune sau să-şi facă la vedere rugăciunile şi închinăciunile lor cele rătăcite. Măcar că nici Poarta Otomanicească nu a silit ca să li se dea voie nici la unele de acestea: şi măcar de ar da Dumnezeu, ca să aibă pentru acest lucru tăcere de a purur

Cei ce sunt adevăraţi moldoveni, osebit de stările boereşti pentru care am pomenit mai sus, unii sunt târgoveţi, iar alţii ţărani. Târgoveţii sunt aceia cari să află cu locuinţa prin oraşe şi prin târguri, iar ţăranii sunt aceia cari locuesc prin sate. Cei de pe la târguri, nu sunt supuşi nimănuia, fără numai Domniei, la care îşi plătesc dăjdiile lor, şi se îndeletnicesc cu toate lucrările. Negustori însă sunt prea puţini din moldoveni, pentru că moldoveanului din fire este născută mândria, căci ei ori ce negustorie o' socotesc că este lucru de ruşine, osebit de negustoria cu pâine, care o fac ei pe moşiile

lor; și eu socotesc că aceasta este pricina cea mai mare de se găsesc prea puțini moldoveni târgoveți bogați, și că este în țara necontenită lipsă de bani, măcar de să și trec peste hotar afară mai multe lucruri de cât cele ce se aduc înăuntru; căci negustorii cei străini, turcii, jidovii, armenii și grecii, care se zic geleni, au apucat în mâini toată neguțătoria Moldovei, din pricina mândrei leneviri a patrioților noștri; și turme întregi de dobitoace mici și mari, pe care le cumpără ei din Moldova cu puțin preț, le duc pe la Stambul și pe la alte cetați, și acolo le vând cu preț îndoit și întreit. Insă, fiindcă aceștia și cei mai bogați, nu au voie să fie cu moșii și cu case statorniciți în Moldova, pentru aceasta banii cei mai mulți se petrec afară din țară, iar de peste Dunăre înapoi vin prea puțini, și de-abia sunt cu îndestulare pentru plătirea birului și ale altor cheltueli turcești.

Țăranii nici nu sunt drepți moldoveni, ci aceia care se află țărani, se trag sau din ruși, sau din ardeleni, cărora le zic moldovenii: unguri. Și adevărat este, că, în veacul cel dintâiu după descălicarea în Moldova, cu totul au împărțit Dragoș celor ce venise cu dânsul, toată țara cea nouă care au fost găsit'o pustie, fără de locuitori; iar mai pe urmă, văzând ei că nu este bine ca să lucreze și să muncească boeri la boeri—pentru că toți care erau din neamul românilor se socoteau că sunt boeri,—și pentru că neamul acesta fiind deprins numai cu armele, se socotea a fi mai vrednic pentru ele decât a se pune tocma să lucreze pământul, de aceea următorii lui Dragoș au fost siliți ca să'și caute cu învoiala Domnilor, prin alte țări de prin prejur, să'și aducă oameni care erau deprinși cu munca, și îi așezau pe moșiile lor.

Adevărul la pricina aceasta îl întărește sin-

gur numele țăranilor, care se numesc la moldoveni: vecini; pentru adeverință, precum că aceia le-au fost întâiu țărani, care au fost siliți la această muncă de armele cele cu noroc ale moldovenilor. Pentru aceea în Țara-de sus, unde au început Drăgoșeștii a locui, sunt mai multe sate țărănești; iar în Țara-de-jos, unde au locuit ei mai în urmă, nu sunt alți țărani, fără numai aceia pe care i-au cumpărat cu bani boerii dela cei din Țara-de-sus, și i-au pus pe la moșiile lor; sau aceia pe care i-au cumpărat ei dintre răzășii aceia, care pentru sărăcie și-au vândut moșiile lor cele părintești, și i-au silit cu strâmbătate ca să primească jugul supunerii.

Pentru aceea, când trage un boer pe vre-unul ca să-l supuie cu judecată, lesne se poate vedea din ce stare este, căci, dacă poate jeluitorul să adevereze, cum că neamul său ar fi stăpânit vreo moșie, (măcar de au și pierdut'o apoi din pricina sărăciei, sau a vremilor celor tulburate), sau că ar fi fost în ceata călărașilor, sau a curtenilor, sau a aprozilor, atunci îndată îl hotărăște judecata a fi slobod, pentru că la slujbele aceste, nimeni nu poate să încapă, fără numai oamenii cei slobozi. Iar dacă nu are cu ce să adevereze aceasta, apoi unul ca acela rămâne sub stăpânirea boerului.

Cei care au fost aduși din țara leșească și au fost așezați în mijlocul Moldovei, și-au uitat limba lor cu îndelungarea vremii, și au deprins pe a noastră moldovenească. Iar ungurii, pentru că au rămas nezmintiți în legea lor cea papistășească, își țin împreună și limba lor, măcar că și pe acea moldovenească toți o înțeleg.

Acești țărani, toți ori și din ce limbă ar fi, sunt foarte asupriți cu munca stăpânilor lor;

căci, lucrul nu le este lor așezat cu hotărâre, ci numai singur în voia stăpânului stă câte zile să-i lucreze ei; iar banii sau dobitoacele lor, nu poate el să le ia cu sila. Agonisindu-şi ţăranul cât de multă bogăţie, stăpânul său nu poate să'i ia nici o parte dintr'ânsa; iar, luându'i el cu sila, atunci judecata îl sileşte ca să i-o dea înapoi; însă, voind el să'i facă strâmbătate, îl bate atât de mult, până când ţăranul îi dă singur ceea ce cere el, însă, să-l omoare, îl propeşte pravila, și întâmplându-se cu vreun chip una ca aceasta, atunci nu numai că stăpânul acela se judecă la moarte, ci încă și femeea şi copiii celui ucis, se slobozesc cu pace; pentru că nimeni nu are putere asupra vieţei sau a morţi unui moldovean, afară numai decât singura Domnie. Iar să vândă vreun boier pe ţăranul său, are voie, însă nu afară din satul în care s'a născut; și dacă voieşte să vândă toată moşia împreună cu ţăranii, i se dă voie.

Mărimea birului lor carele este la voia Domniei, nu are nici nume, nici vreme hotărâtă; și întru adevăr zic, ca eu aşi socoti pe ţăranii moldovenești că sunt cei mai becisnici decât toţi locuitorii de sub soare, dacă, împotriva voinţii lor, nu i-ar scoate din sărăcie rodirea pământului şi secerişurile cele bogate, căci ei sunt foarte leneşi şi trândavi pentru lucru; ară puţin, seamănă puţin, şi totuşi seceră mult; şi nu se nevoiesc ca să'şi agonisească cu munca aceea ce ar putea ei să aibă, ci se mulţumesc ca să adune în jitniţile lor, numai atât cât socotesc că le va fi deajuns într'un an pentru hrana lor, sau până la pâinea cea nouă, după cum obicinuesc să zică. Pentru aceea, când se întâmplă vreun an neroditor, sau când îi îm-

pedică dela seceriş vre-o năpădire a protivnicilor, sunt în primejdie să moară de foame. Dacă au vreo vacă sau două, socotesc că le este destul pentru hrana lor şi a copiilor lor, pentru că unele dintre dânsele dau pe zi câte 40 sau cel mai puţin 24 ocă lapte; şi dacă are unul 20 de stupi, prea lesne poate din venitul lor să'şi plătească birul său pentru tot anul; căci, când este şi timpul după pofta prisacarilor, atunci fieşte care stup dă pe an câte şeapte roi; apoi socoteşte, că la retezat din toţi să scoată câte două sau şi mai multe ocă de miere, care se vând câte o rublă oca.

Cei ce locuesc la munte au oi, miere şi poame cu îndestulare; şi cei dela câmp au pâine, boi şi cai; iar celor care sunt megieşi cu tătarii, le merge mai rău decât la toţi; căci tătarii nu numai că fură dela dânşii toate cele ce pot ei să apuce, ci încă cu chip că merg la războiu asupra leşilor, răzbat în Moldova, fac prăzile cele mai mari, prind pe toţi locuitorii de prin sate, şi ducându-i cu dânşii, îi vând la Ţarigrad cu chip că sunt ruşi, măcar că acest fel de năpădire de mult s'au propit de multe ori prin poruncile împărăteşti; însă la aceasta, cine poate să se păzească aşa bine de şiretlâcurile tătarilor? Ţăranii ce-i duce întâmplarea la Ţarigrad, sunt mai norociţi, căci, dacă găsesc acolo Capu-chihaialele Domniei pe vreun moldovean robit, unde îl găsesc de acolo îl iau fără de plată, şi îl slobod cu pace.

Cele ce am pomenit mai sus pentru ţăranii Moldovei, numai cu locuitorii din trei ţinuturi nu se urmează asemenea. Aceştia, măcar că nu sunt din starea boierească, însă nu se află supuşi nici la un boier, şi sunt de sine, ca un

soi de republică. Cea dintâi republică este Câmpu-lung, în ţinutul Sucevii, care este ocolit de cele mai înalte vârfuri de munţi. Această republică cuprinde ca la vre-o cinspre zece sate, care toate şi fieşte-care au obiceiuri şi judecăţi ale lor deosebite. Une ori primesc ele şi de la Domnie doi vornici; însă de multe ori îi şi gonesc afară din sate când întărîtă cugetele locuitorilor asupra lor. Ei se lasă în nădejdea cetăţilor lor cele ce sunt făcute din fire, nu pricep lucrul pământului, pentru că nici n'au ţarini prin munţii lor, şi toată munca lor este numai păstoria oilor. Plătesc şi ei bir pe tot anul însă nu atâta cât li se cere lor de la Domnie, ci numai cât făgăduiesc ei Domnilor la intrare în Scaun; şi aşezământul acesta totdeauna îl înoiesc ei prin trimeşii lor, când ajunge stăpânitor nou în Moldova. Când vroieşte vre un Domn să urmeze mai aspru cu dânşii, şi să le arunce alte sarcini nouă, atuncea ei nu stau îndelung la tocmeală, ci cu toţii nu voiesc să le primească, şi fug prin părţile cele nerăzbătătoare ale munţilor. Pentru aceasta şi Domnii niciodată nu au cerut dela dânşii mai mult, fără numai atâta cât s'au îndatorat ei să dea.

A doua republică mai mică, este Vrancea, în ţinutul Putnei, la hotarul ţării Munteneşti, care din toate părţile este înconjurată cu munţi straşnici, şi sunt în ei 12 sate cu două mii de case, a cărora locuitori nici ei nu au ştiinţă de plugărit, pentru că şi ei se îndeletnicesc numai cu păstoria oilor ca şi Câmpulungenii, şi plătesc pe an la Domnie o dajdie ştiută şi hotărâtă, se ţin cu pravilele sau obiceiurile lor, iar porunci şi judecători de la Domnie nu primesc.

Al treilea, în ţinutul Fălciilor, este Tigheciul, adică un codru despre hotarul tătarilor de Bugeag, care este pieptul Moldovei cel mai tare

între Prut şi Basarabia Locuitorii plătesc la Domnie pe tot anul o dajdie mică, şi sunt toţi călăreţi. Mai înainte ereau ei la număr opt mii de oameni, iar acum de abia sunt două mii pentru oaste, dar ast-fel întrec cu vitejia lor pe toţi cei-l-alţi moldoveni, în cât se obişnuieşte a se zice pentru dânşii această parimie: „Cinci tătari de Crâm, plătesc mai mult de cât zece de „Bugeag; şi cinci moldoveni, biruiesc pe zece „tătari de Crâm; iar cinci codreni, adică tigheceni, bat pe zece moldoveni“.

Pentru năravurile Moldovenilor

Fiind-că ne-am apucat să arătăm năravurile Moldovenilor, pentru care lucru nici unii din cei străini, sau prea puţini, au ştiinţă adevărată; şi pentru că, pe de o parte, dragostea ce avem asupra Patriei noastre şi pentru neamul dintru care suntem născuţi, ne îndeamnă ca să lăudăm şi să închinăm pe locuitorii ţării, cărora avem să le mulţumim pentru ivirea noastră; iar pe de altă parte, ne stă şi iubirea adevărului în cale, ca să nu lăudăm pe aceia care cu dreptate ar fi să se hulească; căci mai de mântuire le va fi lor, când li se vor aşterne slobode înaintea ochilor greşelele care le fac ei, de cât să fie înşelaţi şi amăgiţi cu vre o măgulire mincinoasă şi cu o apărare iscusită, şi prin aceia să crează că urmează bine întru greşelele acele, pentru care toată lumea cea cu năravuri bune îi huleşte; de aceia noi din pricina aceasta voim să zicem curat: că la năravurile moldovenilor, nu putem să aflăm nimic lesne de lăudat, osebit de credinţa cea adevărată pentru Religia şi Ţara lor, şi primirea lor de oaspeţi.

Din toate greşelele care sunt obişnuite şi pe la alţi oameni, au şi Moldovenii, de nu prea multe, încă nici prea puţine.

Năravuri bune sunt rare la dânșii, pentru că nu au nici creștere cum se cuvine, nici deprindere la năravurile cele bune; și pentru aceia cu greu se va găsi vre unul mai împodobit cu năravuri bune de cât alții, de nu va avea vre o fire bună spre ajutor.

Fudulia și sumeția sunt maica și sora lor, căci dacă are vre unul cal bun și arme bune, atuncea gândește că nici un om nu poate să l întreacă; și nu s'ar feri, de ar fi cu putință, însuși cu Dumnezeu să se lupte. Toți de obștie sunt îndrăzneți și semeți, și foarte înțânați de de a începe gâlceava; însă prea lesne se liniștesc și se împacă iarăși. Lupta cu sabia (duel) câte doi numai, nu obișnuesc; și țărănimea încă prea rar se întoarce la arme numai din vorbe, și cu bețe, cu ciomege și cu pumni astupă gura cea fără omenire a tovarășului lor. Asemenea fac și ostașii; rar săr cu sabia unul la altul numai din sfadă, și când se întâmplă aceasta vre o dată, trebue ca aceia să sufere pedepsele cele mai cumplite.

Ei cu toții sunt șagalnici și veseli, și inima nu le este departe de gură; însă după cum uită degrabă mânia, asemenea și prieteșugul lor nu ține îndelung.

De băutură nu au greață prea mare, însă și prea tare plecați asupra ei încă nu sunt. Desfătarea lor cea mai mare este, une ori, a petrece în ospețe de la 12 ceasuri până la 9*) după miazănoapte, și alte ori și până la revărsarea zilei; și beau până ce varsă, dar aceasta încă nu se obicinuește în toate zilele, ci numai pe la sărbători mari, și iarna când este vreme rea și

---

*) Despre ceasuri turcești, fără îndoială, vroește a vorbi autorul.

ceastă urmare au adeverit'o ei prea cu îndestulare la pustierea cea mai de pe urmă a Bugeagului, când au năvălit Petreceico asupra Basarabiei, după răsboiul Austriecesc.

Ei nu au măsuri în cugetele lor: când le merge bine, sunt semeţi, iar de le merge rău, părăsesc bărbăţia La vederea d'intâi nimic nu li se pare cu greu, iar dacă li se întâmplă laaceea cât de puţină zminteală înpotrivitoare, atuncea cad în uimire, nu ştiu ce să facă şi la urmă sileşte frigul pe oameni ca să şază pe la casele lor, şi să'şi încălzească mădularele cu vin. Rachiu nimenea nu iubeşte, afară numai ostaşii iar cei l-alţi beau numai câte un pahar înainte de masă Cei ce locuiesc în Ţara de Jos şi pe lângă hotarul ţării munteneşti, iubesc vinul mai mult de cât cei-l-alţi.

Odinioară s'au apucat pe rămas un moldovean cu un muntean, să vază care sunt mai voinici, moldovenii sau muntenii; şi au mers pe podul din Focşani, care este Hotarul între Moldova şi între ţara muntenească, unde atâta s'au gâlcevit amândoi cu paharele, în cât a căzut munteanul de multa bautură de vin; iar pe moldovean pentru învingere, l'a dăruit Domnia cu boierie.

Arcul îl întind ei foarte bine. şi se pricep a purta şi suliţa, iar cu sabia totdeauna fac ei mai multa izbândă. Puşti poartă numai vânătorii, pentru că zic că este lucru cu ruşine să se lupte la oaste cu acest fel de arme, cu care nu poate să se cunoască nici meşteşugul războiului, nici vitejia.

La începutul războiului ei totdeauna sunt foarte viteji, şi de al doilea mai slabi de inimă, iar dacă îi înfrâng protivnicii înapoi, atuncea prea rar au bărbaţie să înceapă de a treia oară; însă au învăţat de la tătari de se întorc iarăşi

înapoi din fugă, și prin această apucare cu meșteșug, au smuls biruința de multe ori din mânele protivnicilor.

Către cei robiți se arată acum cu blândețe și acum cu tiranie, după firea lor cea nestatornică. Să ucidă pe vre un turc sau vreun tătar, socotesc ei drept datorie hristienească; și pe cel ce se arată cu blândețe către aceste neamuri, îl socotesc că nu este hristian bun; și dacă văd că ostenelile lor sunt zadarnice, se căiesc că s'au apucat, însă prea târziu.

Deci nu putem dar zice alta nimic, fără numai că din preaosebita și nemărginita Pronie a lui Dumnezeu, o împărăție așa de mare și înfricoșată ca a Otomanilor, biruind cu armele ei pe toată puterea Romanilor în Asia, și o bucată nu prea mică în Europa; biruind și pe unguri, pe sârbi, pe bulgari, și pe alte stăpâniri nenumărate; aducând cu sila supt stăpânirea ei și pe greci, norodul cel mai înțelept; pe un norod așa nestatornic și fără de putere ca cel moldovenesc, nu a fost vrednică ca să-l sileasca cu răsboi să se plece supt stăpânirea sa; și mai pe urmă, umblând el de atâtea ori să lepede jugul cel primit de bună voie, totuși au rămas neatins și nesmintit, atât la obiceiurile lui cele politicești, cât și la orânduiele lui cele bisericești.

Pe lângă aceasta, nu numai că moldovenii nu sunt iubitori de științe ci mai la toți le sunt urâte, și nici numele științelor și ale meșteșugurilor celor bune, nu le sunt lor cunoscute. Ei zic că oamenii cei învățați își perd mintea; și când voiesc să laude învățătura cuiva, zic că este nebun de știința cea multa; iar cel mai de ocară lucru este pentru că zic: că numai preoților se cuvine să învețe, iar pentru mireni este destul să citească și să scrie, să-și iscălească numele, și să știe cum își vor pune la izvod boii,

caii, oile, stupii şi altele de acestea; iar celelalte toate sînt netrebuitoare.

Locuitorii din Ţara de Jos, care sunt obişnuiţi de mult să trăiască în răsboi cu tătarii, sunt ostaşi mai buni, dar şi oameni mai sălbatici de cât ceilalţi; mai mult sunt răscólnici şi nestatornici şi dacă nu au nici un protivnic străin cu care să cate război, atuncea de urât prea lesne se amăgesc şi stârnesc zurba asupra mai marilor lor, încă şi însuşi asupra Domniei. Pentru Dumnezeiasca slujbă au puţină ştiinţă, şi mulţi d'intre dânşii, mai ales oamenii cei proşti, cu toţii zic: că fieşte-căruia om este hotărât de la Dumnezeu ziua morţii lui, şi mai înainte de ziua aceia nu poate niminea nici să moară, nici să piară la răsboi; care pricină le dă lor atât de mare bărbăţie, în cât une-ori orbeşte se slobod asupra potrivnicilor lor. A ucide sau a prăda pe turci, pe tătari şi pe evrei, nu socotesc că este păcat, nici ucidere; şi cei care locuiesc aproape de tătari, fură şi ucid cu sârguinţă şi când fac vre-o pradă în ţara tătărească, zic că nu au prădat, ci s'au întors numai ale lor înapoi, pentru că zic că tătarii nu ar fi având acuma alta nimica, fără numai aceia ce au apucat cu sila de la strămoşii lor.

Primirea de oaspeţi, care o arată ei către cei nemernici şi drumeţi, este foarte vrednică de laudă; căci, măcar ca sunt prea săraci, din pricină că se află megieşi cu tatarii, însă nici odată nu este să nu dea oaspeţului salaş şi mâncare, ţiindu-l în dar trei zile împreună cu dobitocul sau. Pe cel nemernic îl primesc cu feţe vesele, ca şi când ar fi fratele sau alta rudenie a lor; şi unii aşteaptă cu masa pana la şeapte ceasuri din zi, şi ca sa nu mănânce singuri, trimet pe slugele lor pe la cai, ca să cheme la masa pe câţi drumeţi îi vor întâmpina. Numai singuri

Vasluienii nu au lăuda aceasta, căci ei, nu numai că își închid casele și camerile lor de către oaspeți, ci încă când zăresc pe vre unul că vine atuncea se táinuiesc, îmbracă haine sparte, și vin înnapoi în chip de calici, de cer milostenie de la cei străini.

Locuitorii din Țara de Sus au mai puțină pricepere de răsboi, și nici sunt deprinși așa bine cu armele, căci ei mai bucuroși își agonisesc pânea în sudoarea fețelor lor, și o mănâncă cu liniște și în odihnă. Asupra credinței sunt plecați mai până la eres, și nu numai in ținutul Sucevii sunt vr'o 60 de Biserici de piatră, și în toată Țara de Sus mai mult de 200 de mânăstiri mari de piatră, ci încă și munții sunt plini de monahi și de sihastrii, care acolo în liniște jertfesc lui Dumnezeu viața lor cea cuviósă și singuratică. Furtișagul este intre dânșii prea puțin sau nici cum, și totdeauna s'au aflat buni credincioși Domniei; și măcar de s'a și întâmplat între dânșii vre o turburare, însă și aceea a fost numai din pricina boierilor din Țara de Jos. Mai înainte de a se căsători, ei sunt curați, și sunt oameni prea încuviințați, precum prea rar să află asemenea vre unul din Țara de Jos.

In slujbele Țării sunt mai harnici de cât cei-l-alți, trebile gospodăriei le fac foarte bine, și poruncile le împlinesc cu cea mai mare râvnă; și la primirea oaspeților, se îndeletnicesc mai mult de cât cei l-alți locuitori din Țara-de-Jos.

Pentru obiceiurile logodnelor şi a nunţilor în Moldova

Fiind-că am arătat pentru purtările şi năravurile moldovenilor, socotesc că cititorul cel iubitor de ştiinţă, nu va fi neprimitor ca să-i descoperim în scurt, şi obiceiurile ce au ei la logodne şi la nunţi.

Ei căsătoresc pe copiii lor la vârsta care este hotărâtă de Biserică; şi este ruşine ca să'şi ceară fecioara bărbatul, căci obiceiul ţării este ca să'şi aleagă holteii nevestele, iar nu părinţii fecioarelor să'şi caute gineri. Drept aceia, plăcând unui holteiu o fecioară, trimete la părinţii ei staroşti, care să chiamă peţitori, cu cuvânt latinesc cari este stricat din cuvântul petitores, şi aceştia ispitesc pe departe cugetele părinţilor fecioarei, ca să nu le fie ruşine, atunci când nu ar voi părinţii. Cunoscând ei că le este lor voe ca să o dea, apoi merg staroştii în casa fecioarei cu toate rudeniile mirelui, unde cel mai de frunte dintre staroşti începe să aducă cuvântul pe care l'am pus şi noi aicea, pentru că mai în tot locul obişnueşte să se facă acelaşi, adică:

„Moşii şi strămoşii părinţilor noştri celor mai „dinainte, umblând la vânat prin codrii, au aflat „această ţară, întru care ne aflăm şi noi acum,

„şi ne hrănim, şi ne dezmerdăm cu mierea şi „cu laptele dintru dânsa. Deci, prin pilda a„ceasta fiind îndemnat şi slăvitul boier (N), au „mers la vânat prin câmpi, prin codrii, prin „munţi, şi au dat peste o fiară, care fiind ru„şinoasă şi cinstită, nu au stătut faţă cu dânsul, „ci au fugit şi s'au ascuns; şi viind noi pe ur„ma ei, ne-au adus întru această casă. Deci, „dumneavoastră trebue să ne o daţi, sau să ne „arătaţi unde au fugit fiara aceasta, pe care noi „cu atâta osteneală şi sudoare am gonit'o din „pustie." Şi mai adaogă încă alte alegorii şi metaforii după cum se pricepe.

Iar părinţii zic dintâi, cum că acest fel de fiară nu au venit în casa lor, ci poate că ei au rătăcit urma, şi că ea se va fi ascuns aiurea la vre un megieş; însă dacă silesc staroştii că numai de cât să le o arate, atunci scot părinţii înaintea lor o fată urâtă şi bătrână, îmbrăcată cu straie rănţuroase, şi îi întreabă de este aceastá fiară aceea pe care o caută ei. Atunci starostii zic că nu este aceea.

„Căci fiara lor este cu părul galben ca aurul, „cu ochii ca de şoim; dinţii ei stau ca măr„geua, şi buzele roşii ca cireşele; la trup ca o „leoaică, şi la pept ca o gâscă; cu grumazul de „lebădă, degetele mai gingaşe de cât ceara, şi „faţa mai strălucitore de cât Soarele şi Luna."

Dacă tăgăduiesc părinţii de al doilea, precum că nu le-au căzut de acel fel de fiară, atunci staroştii dau răspuns, zicând că câinii lor atâta sunt de adulmecători, în cât nici o dată nu i-au înşelat, şi acum le-au dat semnele cele mai adevărate, cum că fiara aceia pe care o caută ei, este ascunsă acolo. După aceia lăudându-se şi cu arme şi cu silă, scot apoi părinţii pe fiica lor, împodobită după putinţa şi averea lor; şi văzând-o staroştii, zic că aceasta este fiara pe

care o căutau ei. Atuncea chiamă pe un preot, sau dacă acesta este împedicat cu alte trebi, apoi chiamă pe cei mai bătrâni din megieși înaintea cărora își schimbă mirii inelele; și după aceea îndată iarăși tăinuiesc părinții pe fiica lor și așează masa, și în vremea când șed la masă, hotărăsc ziua aceea întru care voiesc să fie nunta. Dacă sunt mirii feciori de boieri, atuncea fără de învoiala Domniei și fără de mărturia Arhiereului, nu poate să fie nici logodna, nici cununia; căci cu pecetluitul sau mărturia Arhiereului se ia aminte ca să nu se facă vre o nuntă împotriva așezământurilor Bisericii, și cu învoiala și știrea Domniei, pentru ca să nu se unească mai de aproape prin legătura aceasta multe neamuri boierești, fără de voia Domnului.

După ce se hotărăște ziua întru care are să fie nunta, atuncea în lunia cea dinainte, merg rudeniele dimpreună, atât la casa mirelui cât și la casa miresei, și aduc muzicanți, care rar pot să fie alții de cât numai țigani, și să ospătează unii cu alții; și după ce se ridică masa, apoi fetele și alte femei cern făina care este să fie pentru nuntă; pentru aceea să cheamă acea zi, ziua cernutului. Dacă sunt toți dintr'un târg sau dintr'un sat, sau măcar dacă nu sunt tocmai cale de două sau trei zile depărtați unii de alții, apoi atuncea se începe veselia nunții de Joi, la amândouă părțile, și ține până Duminică. In ziua aceea se gătesc toți prietenii și rudeniile mirelui ca sa aducă mireasa, și trimet înainte conacari să spue de venirea mirelui, iar cei ce sunt adunați la mireasă, străjuiesc la drum, și caută să'i prinză până a nu sosi la casa miresei; și ei, pentru ca să nu li se întâmple aceasta își căută cai foarte ageri. Când se întâmplă să se prinză, apoi la oamenii cei proști îi leagă pe dânșii foarte vârtos, și îi pune în-

dărăt pe cai, iar la cei mai de frunte, numai cât îi înconjoară rudeniile miresii şi luându'i între dânşii, îi duc la casa ei ca şi când i'ar fi robit; şi după ce sosesc acolo, îi întreabă pe dânşii ce caută. Aceştia dau răspuns că ar fi trimeşi să vestească război, şi că oastea îndată are să sosească, ca să ia cetatea. După ce zic ei cuvintele acestea, îi poftesc în lăuntru, îi silesc de bea vre-o câte-va pahare de vin, şi după aceea, îi trimet iarăşi înapoi cu vre-o câţi-va din oaspeţii miresei, care, când văd că se apropie mirele, dau drumul conacarilor cu ocări. şi degrabă se întorc ei iarăşi înapoi. Dacă pot petrecătorii mirelui ca să'i ajungă atuncea pe dânşii, apoi asemenea îi leagă şi ei, şi îi ia împreună cu dânşii; după care adunându-se amândouă părţi de oaspeţi la casa miresei, fac întrecere cu alergarea cailor, dându-se bacşiş celui ce se arată mai cu vitejie, adică: la cei mai proşti o năframă, iar la cei mai cinstiţi postav de bun preţ, sau vre o pânză de mătase. Pentru aceasta să trimet oameni înainte ca să puie semne unde să alerge, şi dând unul prin chiot semnul de plecare, atuncea cei ce socotesc că au cai mai buni, dau pinteni, şi cel care ajunge întâi, ea acel bacşiş singur din mâna miresei, şi calului său i se pune cunună de flori împodobită.

Seara, după vecernie, merg la biserică cu toată slava câtă le este lor prin putinţă, şi primesc cununia. In mijlocul bisericei se aşterne un covor, pe care stă mirele de a dreapta, şi mireasa de a stânga, şi supt dânsul se pune galbeni, atât supt picioarele mirelui, cât şi supt ale miresei: iar la oamenii cei mai proşti se pun taleri, adică lei, drept semn alegoric că ei nu caută la lume, ci toată mărirea ei o calcă cu picioarele. Lângă dânşii stau nunii care ţin

două făclii potrivite, pe când le citeşte preotul slujba cununiei, le schimbă inelele câte trei ori şi împodobindu'i pe amândoi cu cununi, îi poartă împrejur de trei ori ca un danţ, cântând cântăreţii obicinuita cântare, în care vreme aruncă rudeniile pe la cei ce stau împrejur arginţii mărunţi, nuci şi hamei uscat, ca să arate că cer de la Dumnezeu, dătătoriul de viaţă, numai timpurile cele roditoare de nuci, de hamei, iar cea-l altă bogăţie şi însumuţare a lumii aceştia, pe toată trebue să o lepede. Pe urmă dă preotul la amândoi tinerii pâine pe care este întinsă miere, de gustă de trei ori, ca un semn de iubire şi de unire nedespărţită; şi pentru ca să dea preotul pricină privitorilor să râză la aceasstă prăznuire de veselie, îi amăgeşte de trei ori cu această îmbucătură; după care, luând sfârşit obiceiurile aceste, se întorc apoi cu toţii iarăşi la casa miresei cu aceiaşi orânduială cu care au şi venit, înhobotând faţa miresei cu o pânză prea supţire, pe care apoi o bat în părete la capul tinerilor, fraţii sau rudeniile miresei, atuncea când este să se ducă mireasa la cameră.

După ce sosesc la casa miresei, se pun iarăşi de mănâncă şi beau până la nouă ceasuri de dimineaţă, când se aduce pe masă un cocoş fript cu pene cu tot, iar unul d'intre oaspeţi se vâră supt masă, şi cântând ca cocoşul, vesteşte revărsarea zilei. Atuncea toţi oaspeţii dau câte un bacşiş bucătarului, se ridică de la masă, iar mirele cu mireasa, ţiindu-se de mână stau în mijlocul casei, pe când un scriitor citeşte cu glas izvodul cel de zestre; şi apoi zestrea aceasta care era mai înainte pusă într'o cameră deosebită ca să o vază toţi oamenii, să încarcă toată într'un car, şi să aduce la casa mirelui.

După aceea povăţuitorul sau vătăielul miresii

cere în numele ei iertăciune de la părinţii săi, făcând pomenire pentru naştere, pentru creştere, şi pentru alte faceri de bine care au avut ea de la dânşii, mulţumindu'le pentru ele, şi cerându'le blagoslovenia lor, care blagoslovenie i să dă ei, sau însuşi prin gura părinţilor, sau şi prin alţii în numele părinţilor; şi pentru amândoi rugând pe Dumnezeu şi pe îngerul lor cel păzitor, ca să'i păzească şi să le dea dragoste deplină şi pat nespurcat, apoi le dau să bea câte un pahar cu vin, care să chiamă „băutura căii cele înţelepte"; şi astfel îi slobod de la dânşii. Când au să iasă tinerii din casă, atunci le stau înainte la uşe cu sabia scoasă fraţii miresii, sau dacă nu are fraţi, apoi fraţii părinţilor ei, şi îi propesc stând la uşe cu sabia curmeziş, până ce mirele să răscumpără pe sine de la dânşii cu un cal bun, sau cu alt dar ce are la îndemână. Eşind atuncea, să suie mireasa numai singură într'o trăsură d'impreună cu maica sau cu o soră a mirelui, pentru că din casa părintească nu poate să ia cu sine nici slugă, nici slujnică; şi aşa urmează după bărbatul său, care merge înainte.

Când cunună Domnia, atuncea să pune masa în curtea Domnească, şi mirelui să dă asemenea gugiuman ca şi cel Domnesc, împreună cu un cal; la masă şeade de a dreapta Domnului cu gugiumanul pe cap, şi toate slugile Curţii Domneşti îl slujesc asemenea ca şi pe Domnul lor. Când merge la biserică sau la casa lui, i se face alai ca şi cel Domnesc cu muzica moldovenească şi cea turcească.

A treia zi merge împreună cu mireasa, cu daruri la Domnul şi la Doamna, şi mulţumesc pentru o cinste aşa mare ca aceia.

Pentru obiceiurile îngropării în Moldova.

Moldovenii îngroapă pe morții lor cu orânduiala aceia care este așezată de biserică. Indată după ce moare cineva, îl spală cu apă caldă, și până a nu amorți trupul mortului, îl îmbracă cu hainile lui cele mai noi și mai bune, și după aceea îl pun pe o năsălie în mijlocul sălii sau a tindii; însă nu îl îngroapă îndată în ziua aceea dintâi, ci așteaptă până a treia zi, ca nu cumva să se întâmple să îngroape de viu pe un bolnav carele numai au fost leșinat.

După ce aud clopotele, se adună megieșii de se tânguesc și ei împreună cu rudeniile mortului; și în ziua îngropărei încă vin cu toții, petrec pe mort la biserică, mergând preoții înainte și rudeniile în urmă, și după săvârșirea Prohodului, îl îngroapă în țintirimul bisericei.

Când moare vre un boier de oaste, atuncea caii lui se îmbracă cu postav negru, și deasupra lor se pune hainele lui cele mai de preț și înaintea năsăliei se duce o suliță de care este spânzurată o sabie cu mănunchiul în jos; de amândouă părțile merg vre'o câți-va ostași înzauați și încoifați, și în ochii cailor se pune

must de ceapă sau praf de puşcă, ca să se arate ca şi când ar plânge şi caii, asemenea ca şi oamenii, pentru moartea stăpânului lor.

Trupul unui boier îl petrece însuşi Domnul, cu tot alaiul. Dacă a fost el unul din cei mai mari, atuncea se duce înaintea lui semnul său de boierie până la groapă, şi după aceea să aduce semnul iar şi înapoi în Spătărie sau în Divan, iar locul boieriei lui rămâne deşert cel mai puţin trei zile.

Jelirea nu este la toţi de o potrivă. Când moare vre un ţăran, trebuie feciorii lui să umble şase luni cu capul gol, măcar de este şi la mijlocul iernii, să'şi lase părul şi barba, şi cât de departe să aibă a merge, nu cutează să'şi învălească capul cu nimica. Asemenea şi cei mai de frunte obicinuiau mai înainte să urmeze patru zeci de zile, iar acuma au părăsit acest fel de eres, şi numai cât îmbracă haine cernite şi îşi lasă părul capului să crească.

Când moare fratele vre unui fecioare de ţăran, atunci ea, după obiceiu, taie din părul capului său, de îl leagă la Crucea care să pune la mormântul frăţi-ne său; şi ia aminte într'un an să nu lipsească de acolo, sau să nu cază jos; iar întâmplându-se să lipsească, atunci mai pune iarăşi de al doilea altă legătură de păr.

Ei de obştie un an de zile, în toate Duminicile, merg cu toţii la mormânturi, şi plâng pe morţii lor. Cei mai bogaţi naimesc femei cari ştiu a cânta osebite stihuri de jale, în care arată ele mişelia şi ticăloşia vieţii aceşteia, după cum să poate vedea d'întru acest stih, care mai toate încep aseminea, adecă: „Plâng şi mă tânguiesc pentru viaţa cea rea a lumii aceştia, care se rupe ca aţa."

După aceia, ca şi când ar fi mortul viu, aşa îl întreabă pentru multe lucruri, şi zic că s'a supă-

rat de lumea aceasta, şi că nu voieşte să le dea răspuns. Iar mai de urmă zic, că pentru multele rugăminte ale rudenilor lui, mortul să umileşte şi începe să vorbească, şi îi învaţă pe dânşii ceia ce au să facă şi ceia ce trebuie să părăsească; şi de la un timp zic că de acum înainte nici va mai vorbi cu dînşii, nici se va mai întoarce înapoi, că el au început a gusta din desfatările Raiului, pe care le-au gătit Dumnezeu slugilor Lui celor credincioase; — şi altele multe de aceste bàrfituri femeieşti.

TABLA DE MATERII

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI

Din Istoria României

de

PROF. D. ONCIUL

Volumul e o reproducere a Istoriei Românilor pe scurt publicată cu prilejul Expoziţiunii. Pentru cei cari voesc să cunoască în linii generale desvoltarea noastră e cea mai bună călăuză ce ni s'a dat până acum.

Mai cuprinde la sfârşit şirul domnilor din Muntenia şi Moldova, cu anii domniei lor—e o înlesnire pentru cine voeşte să ştie fără să caute prea mult în alte cărţi unele date.

No. 361-362 **Preţul 60 bani**

JULES VERNE

CINCI SĂPTĂMÂNI ÎN BALON

Călătorii de descoperiri în Africa.

Operă premiată de Academia franceză

„Biblioteca Pentru Toţi“ No. 494-498

Preţul 1.50 bine legat în pânză 2 50